

EVROPSKI UNIVERZITET BRČKO DISTRIKT

PRAVNI FAKULTET

OPŠTE PRAVO

PROUZROKOVANJE I NAKNADA ŠTETE

DIPLOMSKI RAD

Mentor :

Prof. dr Brana Komljenović

Kandidat :

Ognjen Panić

053/15-OP

Brčko , april 2018. godine

Sadržaj

Uvod.....	4
I PROUZROKOVANJE ŠTETE	
1. Prouzrokovanje štete drugome kao izvor obligacionog odnosa.....	6
2. Pojam odgovornosti.....	7
3. Vrste i karakteristike građanskopravne odgovornosti.....	8
4. Osnovi odgovornosti za štetu.....	11
4.1. Odgovornost za krivicu (subjektivna odgovornost).....	12
4.2. Odgovornost zbog stvorenog rizika (objektivna odgovornost).....	13
4.3. Odgovornost po osnovu pravičnosti.....	14
5. Uslovi odgovornosti za prouzrokovanu štetu.....	15
6. Pojam i vrste štete.....	17
7. Uzočna veza.....	21
7.1. Konkurencija uzroka.....	23
8. Krivica.....	24
8.1. Pojam krivice.....	24
8.2. Odnos krivice i protivpravne radnje.....	25
8.3. Sposobnost za krivicu.....	26
8.4. Oblici krivice.....	26
9. Protivpravnost štetne radnje.....	28
9.1. Činjenice koje isključuju protivpravnost štetne radnje.....	29
9.1.1. Vršenje javne dužnosti.....	29
9.1.2. Vršenje svoga prava.....	29
9.1.3. Pristanak oštećenog.....	30
9.1.4. Nužna odbrana.....	30
9.1.5. Stanje nužde (krajnja nužda).....	31
9.1.6. Dozvoljena samopomoć.....	32
10. Činjenice koje isključuju odgovornost za počinjenu štetu.....	33
10.1. Slučaj (casus).....	33
10.2. Viša sila (vis maior).....	34
10.3. Krivica oštećenog.....	34
10.4. Sporazumno isključenje i ograničenje odgovornosti.....	35

11. Odgovornost za drugog	36
11.1. Pojam i pravno regulisanje	36
11.2. Odgovornost za maloljetnike.....	37
11.3. Odgovornost za duševno bolesna lica i lica zaostalog umnog razvoja.....	39
11.4. Odgovornost preduzeća za svoje zaposlene	39
11.5. Odgovornost pravnog lica za štetu koju prouzrokuje njegov organ.....	41
12. Odgovornost za štetu izazvanu opasnom stvari i opasnom djelatnošću.....	42
12.1. Pojam opasne stvari i opasne djelatnosti	42
12.2. Uslovi odgovornosti za štete od opasnih stvari ili opasnih djelatnosti.....	43
12.3. Odgovorna lica za štete od opasnih stvari ili opasnih djelatnosti.....	44
12.4. Oslobođanje imaoaca opasne stvari od odgovornosti.....	45
13. Posebni slučajevi objektivne odgovornosti.....	47
13.1. Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu.....	47
13.2. Odgovornost proizvođača za štetu koju je izazvala stvar sa nedostatkom.....	49
14. Posebni slučajevi odgovornosti.....	51
14.1. Odgovornost usljed terorističkih akata , javnih demonstracija ili manifestacija..	51
14.2. Odgovornost organizatora priredbi.....	52
14.3. Odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći.....	52
14.4. Odgovornost u vezi sa obavezom zaključenja ugovora.....	53
14.5. Odgovornost u vezi sa vršenjem poslova od opšteg interesa	54
14.6. Odgovornost više lica za istu štetu	54
II NAKNADA ŠTETE	
1. Uopšte o naknadi štete.....	57
2. Naknada imovinske štete.....	58
2.1. Metodi naknađivanja imovinske štete	59
2.2. Obim (visina) naknade imovinske štete.....	62
3. Naknada neimovinske štete.....	64
3.1. Neimovinska satisfakcija.....	66
3.2. Imovinska satisfakcija	66
Zaključak.....	70
Literatura	72

Uvod

Izraz „šteta“ je odrednica koju svako od rođenja pa do smrti može da veže za bezbroj trenutaka iz svog života . Da bi se šteta kao pravni pojam razlikovala od opšteg pojma štete , neophodno je da se radi o gubitku za koji , prema pozitivnim zakonskim propisima , neko odgovara , odnosno da se radi o pravno naknadivoj šteti .

Pojam štete i njene nadoknade ubraja se u krug uvijek aktuelnih pravnih tema , kako iz razloga što se radi o situacijama gdje pravo balansira između apstraktne i konkretne materije , tako i iz razloga što se kroz praksu svakodnevno javljaju slučajevi koji otvaraju nova pitanja čijim rješavanjem se dolazi do novih saznanja i mogućnosti proširenja zakonskih odredbi .

Uz niz drugih opasnosti s kojima se susreće tokom svog života , čovjek je svakodnevno izložen većoj ili manjoj opasnosti od nastanka štete . Čovjek kao pojedinac ne samo da je izložen opasnosti da mu štetu nanesu drugi , već i sam svakodnevno može prouzrokovati štetu drugima . Imajući na umu da se štete kontinuirano događaju , javila se potreba da se ovaj institut i njegovi pojedini oblici u životnoj zbilji regulišu pravom .

Neminem laedere je opšta norma koja se može uzeti kao pravilo normativne etike . U Zakonu o obligacionim odnosima ona je postavljena u osnovnim načelima : „Svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugome prouzrokovati šteta“ .

Osnovna ambicija diplomskog rada jeste da se kroz sveobuhvatnu analizu relevantnih stavova aktuelizuju brojni elementi koji postoje u miljeu obligacionopravnih odnosa koji nameću niz pitanja o kojima treba diskutovati i u pogledu kojih je potrebno donijeti određene zaključke .

Sam naslov teme jasno govori o predmetu rada . Važnost ovog instituta ukazuje na potrebu njegovog rasvjetljavanja sa svih bitnih aspekata – egzaktno određenje pojma, mjesta i uloge u savremenom pravnom sistemu . S obzirom da u fokusu interesovanja

neće biti proučavanje ugovorne odgovornosti za štetu , uz pregled najznačajnijih razlika između ova dva vida građanskopravne odgovornosti , osnovna ambicija rada biće usredsređena na vanugovornu odgovornost .

Cjelokupna materija podijeljena je na uvod , dva poglavlja i zaključak .

U prvom poglavlju prouzrokovanje štete , u najkraćem , biće riječi : kako o osnovima , tako i o uslovima odgovornosti za štetu , o činjenicama koje isključuju odgovornost , o pojedinim vrstama i podvrstama vanugovorne građanskopravne odgovornosti .

Drugo poglavlje konkretizuje pravni institut naknade štete u obimu koji je neophodan da bi se bolje razumjeli načini uklanjanja , odnosno ublažavanja štetnih posljedica od oštećenog .

Zaključna razmatranja daju rezime ukupnog rada i analizu svega izloženog , a to je pokušaj da se prezentovana materija uopšti i istovremeno učini preglednijom i pristupačnijom .

Cilj ovog diplomskog rada je da ukaže na pozitivnopravne propise koji regulišu ovaj kompleksni institut u našem zakonodavstvu .

Promjene koje novo vrijeme neminovno donosi su često praćene i zakonskom regulativom , ali se uvijek opravdano postavlja pitanje da li su aktuelni propisi u potpunosti obuhvatili sve aspekte i posljedice ovih promjena i da li se u tom pogledu moglo učiniti nešto više .

Predmet i cilj rada zahtijevali su stručan pristup tematu i nametnuli obavezu da se u obrađenim poglavljima očuva konzistentnost , povezanost i korespondencija prezentovane materije .

I PROUZROKOVANJE ŠTETE

1. Prouzrokovanje štete drugome kao izvor obligacionog odnosa

Živeći u zajednici, ljudi su stalno u prilici da svojim postupcima jedni drugima prouzrokuju štetu, da budu i počinioci štete i oštećeni. Da bi se nanošenje štete izbjeglo, valja se ponašati pažljivo. To nalažu, prije svega, moralne, a potom i pravne norme. Postoji opšta zabrana nanošenja štete drugome (neminem laedere), koju prihvataju pravni poreci svih zemalja. Ona je izrečena najčešće posredno, tako što se licu koje drugome prouzrokuje štetu nalaže obaveza da je nadoknadi. Iz toga slijedi da je nanošenje štete drugome pravno nedopušteno i da se od njega treba uzdržavati¹.

Zakon o obligacionim odnosima ne zadovoljava se posrednim zabranjivanjem škođenja, već zabranu nanošenja štete izriče i na neposredan način. U njegovom članu 16. stoji: „Svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugome prouzrokovati šteta“. Činjenica da je ova norma zapisana na samom početku, među osnovnim načelima Zakona, svjedoči da zakonodavac pridaje njoj poseban značaj. Time, on jasno stavlja do znanja da borbu protiv nanošenja štete drugome smatra jednim od osnovnih zadataka pravne politike koju treba da ostvari. Takvo svoje opredjeljenje zakonodavac će potvrditi i odredbama koje priznaju „pravo svakome da, pod određenim uslovima, može zahtijevati od suda da naredi uklanjanje izvora opasnosti štete, odnosno preduzimanje odgovarajućih mjera za sprečavanje njenog nastanka²“.

Postoji, dakle, opšta pravna dužnost uzdržavanja od nanošenja štete drugome. Onaj ko se o nju ogriješi postaje, po pravilu, dužnik jedne druge obaveze: obaveze da nadoknadi prouzrokovanu štetu. Time je, u stvari, rečeno da prouzrokovanje štete drugome predstavlja izvor obligacionog odnosa, čiji su subjekti počinitelj štete (štetnik) i oštećeni. Sadržinu obligacionog odnosa koji tako nastaje čini obaveza počinioca da prouzrokovanu štetu nadoknadi i pravo oštećenog da od njega zahtijeva nadoknadu. Do

¹ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd 1982., str. 161

² Ljubo Todorović, Zakon o obligacionim odnosima član 156, Fineks, Sarajevo, 1997., str. 40

te naknade dolazi pod uslovima i na način propisan zakonom . Uobičajeno je da se obaveza nadoknade štete naziva građanskom , imovinskom ili materijalnom odgovornošću³ .

2. Pojam odgovornosti

„Odgovornost“ je pojam koji ima veliku frekvenciju u našem svakidašnjem govoru . On označava jednu isključivo društvenu kategoriju , jer samo ljudi mogu biti odgovorni jedni prema drugima . Čovjek je jedino živo biće koga prati odgovornost . To je i njegova privilegija i njegova dužnost . Privilegija je zato što sadrži priznanje čovjekove ličnosti , a dužnost zato što joj se mora pokoriti , što je ne može izbjeći .

Odgovornost je društvena pojava koja , u zavisnosti od vremena , usvojenog sistema vrijednosti , stepena svijesti društvene zajednice i drugih faktora , može poprimiti vrlo različit oblik i sadržinu . U novije vrijeme veliki značaj pridaje se međunarodnoj odgovornosti država , pa čak i naroda što je posljedica velike međunarodne krize u kojoj politika ima dominaciju nad pravom i pravdom u međunarodnim odnosima⁴ .

Jedna od vrsta odgovornosti jeste pravna odgovornost koja će postojati ako se neko lice nije ponašalo u skladu sa pravnom normom i zbog toga će ga pogoditi pravom predviđene sankcije . Postoji , međutim , više vrsta pravne odgovornosti : krivična, upravna , građanskopravna i dr. , a razlike među njima svode se na različitost nedopuštenih djela i na raznolikost sankcija , kao i pravne procedure kojima se ove sankcije izriču . Dok je , na primjer , krivičnoj sankciji cilj kazna , čija je funkcija preventivna i represivna radi društvene odbrane , građanskopravna sankcija ide ka popravljajući pričinjene štete restitucijom ili reparacijom , odnosno naknadom štete . Sankcije građanskopravne odgovornosti su , u pravilu , imovinske , iako postoje primjereni izuzeci . Imovinskopravna sankcija vezana je i naslanja se na poznato načelo ekvivalentnosti prestacija .

³ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 162

⁴ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 8

Dakle , na terenu obligacionog prava pod terminom „odgovarati“ treba podrazumijevati obavezu snošenja nastale štete , bez obzira da li je obaveza nastala kao posljedica nekog skrivljenog ili neskrivljenog ponašanja . Nekada će neko biti dužan da prouzrokovanu štetu nadoknadi , iako se ne može za nju smatrati odgovornim u užem smislu riječi , ne može se oglasiti krivim za njeno prouzrokovanje . Obaveza da se nastala šteta naknadi proizaćice iz zaštite opštedruštvenih interesa ili interesa određenog lica , uzimajući u obzir , ne samo kako je prouzrokovana , od koga je i kome prouzrokovana , nego i čime je prouzrokovana .

Prouzrokovanje štete drugome je nedopuštena radnja i za nju , kao životnu činjenicu , pravni poredak veže pravne posljedice i tako je transformiše u pravnu činjenicu . Tim putem prouzrokovanje štete postaje odlučujuća pravna činjenica sa čijim nastankom zakon veže obavezno uspostavljanje obligacije . Za uspostavljanje obligacije neophodno je i ispunjenje potrebnih materijalnopравnih uslova⁵ .

3. Vrste i karakteristike građanskopravne odgovornosti

Građanskopravna odgovornost ima svoje dvije osnovne vrste : **deliktну građanskopravnu odgovornost** i **ugovornu građanskopravnu odgovornost** . Pojedini pravni teoretičari ih razlikuju kao : vanugovornu (neugovornu) i ugovornu građanskopravnu odgovornost .

Inače , u pravnoj nauci i u zakonodavstvu podijeljena su mišljenja , odnosno zakonodavna rješenja u odnosu na to , da li je odgovornost za prouzrokovanu štetu po svojoj suštini jedinstvena , iako postoje njeni posebni vidovi , ili postoje vanugovorna i ugovorna odgovornost kao posebne odgovornosti za prouzrokovanu štetu . Tako postoje brojni teoretičari koji zastupaju tzv. teoriju jedinstva odgovornosti po kojoj između ova dva vida odgovornosti u suštini ne postoji razlika . S druge strane , veliki je broj onih koji stoje na suprotnom stanovištu po kojem se pravi jasna razlika između ugovorne i vanugovorne odgovornosti .

⁵ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 9

Zakon o obligacionim odnosima detaljno je regulisao pravila o vanugovornoj odgovornosti (čl. 154 – 209.) , dok je kod ugovorne odgovornosti regulisao samo odstupanja od opštih pravila (čl. 262 – 269.)⁶ . Uspostavljen je , dakle , odnos između vanugovorne i ugovorne odgovornosti kao odnos opšteg i posebnog , te propisano pravilo da se na naknadu štete zbog povrede ugovora primjenjuju pravila koja se odnose na naknadu vanugovorne štete , ukoliko zakonom nije drugačije propisano (član 269. ZOO) .

Činjenica je da postoji veliki broj normi koje regulišu ovu oblast prava a koje su dosta heterogene , stoga ćemo pokušati da iznesemo samo one najosnovnije i najkarakterističnije razlike koje postoje između ova dva vida građanskopravne odgovornosti .

Ugovorna odgovornost je zakonska razrada načela dužnosti ispunjenja obaveze (član 17. ZOO) , a deliktna odgovornost je zakonska razrada načela zabrane prouzrokovanja štete (član 16. ZOO) . Drugim riječima , ugovorno odgovara onaj koji ne čini ono što mora da čini , a deliktno odgovara onaj koji preduzima nešto što ne smije da čini .

Osnovna razlika između ugovorne i deliktne odgovornosti javlja se u vezi sa postojanjem , odnosno nepostojanjem obaveze koja prethodi odgovornosti za štetu . Ugovorne odgovornosti nema ako prethodno nije postojala punovažna obaveza iz nekog obligacionog odnosa koja nije izvršena ili nije uredno izvršena . Dakle , da bi nastala ugovorna odgovornost mora da postoji prethodna obligacija nastala voljom samih stranaka , tj. mora da postoji kauzalno obećanje koje nije izvršeno . Naime , kod ugovorne odgovornosti ne odgovara se zbog same povrede ugovorne obaveze , nego samo ako povjeriocu nastane i šteta usljed neizvršenja ili neurednog izvršenja od strane dužnika . Posebno treba istaći da se termin „ugovorna odgovornost“ mora nešto šire tumačiti , s obzirom da obaveza može nastati i iz nekog drugog izvora obligacija , a ne samo ugovora (npr. sticanja bez osnova , posloводства bez naloga i dr.).

Kod deliktne odgovornosti nastupanje odgovornosti nije u vezi sa postojanjem ranije preuzete obligacione obaveze . Kod ove vrste odgovornosti ne postoji prethodno preuzeta obaveza čijim neispunjenjem nastupa odnos između štetnika i oštećenog . Do

⁶ Abedin Bikić , Naknada štete , Pravni fakultet , Sarajevo , 2010. , str. 13

tog trenutka oni nisu bili ni u kakvom odnosu , osim onog opšteg odnosa u kome se nalaze sva lica , a po kojem je svako dužan da se uzdrži od radnji kojima se može prouzrokovati šteta drugome (član 16. ZOO) . Doduše , ako se i izvrši građanskopravni delikt nema uopšte ni nastanka obligacionog odnosa ako protivpravna radnja nije dovela do štete na imovini ili ličnosti nekog lica u pravu . Šteta je , dakle , condition sine qua non , tj. uslov bez kojeg se ne može .

U ugovornoj odgovornosti generalno je riječ o licima koja posjeduju poslovnu sposobnost (uz određene izuzetke) , jer šteti prethodi ugovorna obligacija . Deliktne mogu biti odgovorna i poslovno nesposobna lica pod određenim okolnostima . Tu se prije svega misli na maloljetna lica , ali i na lica koja su duševno bolesna .

Ugovorna odgovornost može se saglasnošću volja pooštriti (član 264. ZOO) , ograničiti ili isključiti (član 265. st. 1. ZOO) , a može se sporazumno limitirati visina naknade štete usljed povrede obligacije (član 265. st. 3. ZOO) . Deliktne odgovornost je uređena imperativnim zakonskim normama i stranama nije ostavljeno na dispoziciju da isključuju , ograničavaju ili modifikuju ovaj vid građanskopravne odgovornosti i tako zaobilaze zakonske norme⁷ .

Obim naknade ugovorne štete zavisi od subjektivnog faktora , predvidivosti štete. Dužnik će dugovati naknadu samo one štete koju je u vrijeme zaključenja ugovora morao predvidjeti kao moguću posljedicu povrede ugovora , s obzirom na tada poznate okolnosti . Obim naknade štete prouzrokovane deliktom zasniva se na osnovnom pravilu po kojem se uvijek nadoknađuje i stvarna šteta i izmakla korist .

Rokovi zastarjelosti kod ugovorne odgovornosti su različiti i počinju teći od propuštanja ispunjenja dospjele obaveze ili njenog nepravilnog ispunjenja . U deliktnoj odgovornosti dospelost nastupa uvijek u istom trenutku , a to je trenutak nastanka štete. Kod deliktne odgovornosti postoje , pak , dva roka zastarjelosti : subjektivni , koji teče od dana saznanja za štetu i učinioca i iznosi tri godine , i objektivni rok od pet godina od pretrpljene štete . Istekom objektivnog roka oštećeni gubi pravo da zahtijeva naknadu štete od štetnika bez obzira kad je saznao za štetu i učinioca .

Iz navedenog je vidljivo da dihotomna podjela na ugovornu i vanugovornu , odnosno deliktne odgovornost nije „vještačka“ i da predstavlja realnost . Međutim ,

⁷ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 93

opravdano se ističe da navedene, rekli bismo značajne, i neke druge manje značajne razlike među njima, ipak nisu takvog intenziteta i takve prirode, da bi uticale na samu suštinu jedne i druge odgovornosti za prouzrokovanu štetu. Uostalom, takve, pa i veće razlike postoje čak i između pojedinih posebnih vidova deliktne odgovornosti kao na primjer između subjektivne i objektivne odgovornosti, ili između ovih odgovornosti i odgovornosti za drugog.

I na kraju treba istaći da u uporednom zakonodavstvu postoji saglasnost da njihova kumulacija nije moguća. Dakle, ako jedna radnja, jedno postupanje određenog lica, istovremeno može biti i građanskopravni delikt i povreda postojeće ugovorne obaveze, oštećeni ne bi mogao zahtijevati naknadu i po osnovu izvršenog građanskopravnog delikta i po osnovu neizvršenja ugovorne obaveze. Naknadu može zahtijevati samo po jednom osnovu. U protivnom, bila bi zloupotrebljena svrha naknade štete.

4. Osnovi odgovornosti za štetu

Odgovor na pitanje zašto neko lice, koje prouzrokuje štetu, može biti proglašeno za odgovorno lice ili ne, leži u osnovu obavezivanja na naknadu štete, u nekoj kauzi (razlogu) odgovornosti⁸. Osnov odgovornosti je, dakle, razlog zbog kojeg se odgovara za nastalu štetu, odnosno ideja koja odgovornost za štetu razumno i uopšteno opravdava. Da li se odgovara za nastalu štetu zato što je neko kriv što je šteta nastala ili zato što je šteta prouzrokovana, nezavisno od krivice izvršioca protivpravne radnje ili se, pak, odgovara za nastalu štetu zato što je to u datoj situaciji pravično? Ako se odgovara za nastalu štetu zato što je neko kriv što je šteta nastala, tada se krivica pojavljuje kao osnov odgovornosti. Ova se odgovornost naziva subjektivna odgovornost, a shvatanje koje ovu odgovornost zastupa, naziva se teorija subjektivne odgovornosti. S druge strane, ako se odgovara za nastalu štetu zato što je samo prouzrokovana, tada se sam fakat prouzrokovanja pojavljuje kao osnov odgovornosti. Ova se odgovornost naziva objektivna, a shvatanje koje je zastupa naziva se teorija objektivne odgovornosti. Konačno, ako se odgovara za nastalu štetu

⁸ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 15

zato što je pravično u datoj situaciji da se oštećenom šteta nadoknadi , tada se pravičnost pojavljuje kao osnov odgovornosti .

Osnovi odgovornosti ne protivrječe jedan drugome , jer svaki ima područje svoga važenja . Osim toga , oni nisu strogo ni odvojeni . Naprotiv , oni često „zalaze“ u područje jedan drugoga . Naknada štete u svakom pojedinačnom slučaju ne objašnjava se samo jednim od tih razloga , već se oni mogu i kumulirati⁹ .

Osnovi odgovornosti su , kao što smo već iznijeli : krivica , stvoreni rizik i pravičnost , tako da i odgovornost može biti trojaka :

- 1) Odgovornost zbog krivice
- 2) Odgovornost zbog stvorenog rizika
- 3) Odgovornost po osnovu pravičnosti .

4.1. Odgovornost za krivicu (subjektivna odgovornost)

Krivica štetnikova predstavlja najstariji i najjači razlog građanskopravne odgovornosti . Ona je to bila u dalekoj prošlosti , a i danas je zadržala svoje važno mjesto . Ipak , treba istaći da je princip odgovornosti po osnovu krivice ili princip subjektivne odgovornosti postao suvereni princip tek u prvim godinama 19. vijeka , jer je u starijim pravnim sistemima pažnja , umjesto na počinioca , bila usmjerena na samu štetu , odnosno na rezultat .

Odgovornost za krivicu smatra se elementarnim zahtjevom pravičnosti i izvodi se iz čovjekovog dostojanstva . Čovjeku se , naime , priznaje sloboda da se ponaša socijalno ili antisocijalno , da bira između dobra i zla , a već prema njegovom izboru sleduje mu nagrada ili kazna . Dužnost naknade štete nanesene krivicom jeste , dakle , moralna dužnost .

Odgovornost za štetu može počivati na **dokazanoj** ili na **pretpostavljenoj** krivici počinioca štete . Ranije se smatralo da oštećeni treba da dokaže da je počinilac štete kriv , ako je riječ o vanugovornoj protivpravnoj radnji . Samo se ugovorna odgovornost zasnivala na pretpostavljenoj krivici . U nekim zemljama to stanovište održalo se i

⁹ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 172

danas . Od njega postoje izuzeci samo kada je riječ o odgovornosti za radnje drugih lica . Međutim , građanski zakони nekih bivših socijalističkih zemalja predviđaju da se i vanugovorna odgovornost zasniva na pretpostavljenoj krivici . Time je znatno olakšan položaj oštećenog budući da je dokazivanje krivice dosta teško . Naš pravni sistem je među onima koji , u pravilu , prihvata sistem pretpostavljene krivice¹⁰ , s tim da se sistem dokazane krivice zadržava uglavnom u određenim slučajevima .

Područje odgovornosti po osnovu krivice i danas je veoma široko . Subjektivna odgovornost primjenjuje se kod šteta prouzrokovanih ličnim činjenjem , bez upotrebe opasne stvari i bez da se ono može okvalifikovati kao opasna djelatnost (to su naša svakodnevna činjenja , naši svakodnevni postupci) . Krivica kao osnov odgovornosti se primjenjuje i kod odgovornosti roditelja za štete koje prouzrokuju njihova maloljetna djeca starija od sedam godina . U oba slučaja u primjeni je sistem pretpostavljene krivice , s mogućnošću eksculpacije . Na krivici , kao osnovu odgovornosti , počiva i ugovorna odgovornost , tj. ukoliko jedna strana svojom krivicom ne izvrši svoje kauzalno obećanje , odgovorna je za neispunjenje , ali i za naknadu štete koju zbog toga trpi druga strana .

4.2. Odgovornost zbog stvorenog rizika (objektivna odgovornost)

Industrijska revolucija i nagli napredak tehnike i civilizacije imao je kao posljedicu opšti porast životnog standarda , ali sa druge strane , i znatno uvećanje rizika , koji su do tada bili nepoznati , jer su se događale štete za koje se nije mogao naći „krivac“ , odnosno štetnik . Ta činjenica dovela je i do promjene gledanja na tradicionalni , subjektivni osnov odgovornosti , što je imalo kao posljedicu uvođenje novog osnova koji se ne zasniva na krivici , tj. objektivne odgovornosti za štetu , zasnovanoj na ideji da onaj ko ima korist od neke aktivnosti , treba da snosi i određene rizike vezane za takvu djelatnost . Pošlo se , naime , od toga da neko ko ima povoljniji ekonomski položaj i stvara , usljed toga , povećan rizik za svoju okolinu , treba i da snosi odgovornost u slučaju da stvari ili djelatnosti iz njegove pravne sfere prouzrokuju još i štetu nekome u njegovoj okolini .

¹⁰ H. Hajdarević , H. Tajić , V. Simović , Zakon o obligacionim odnosima član 154. st. 1. , Privredna štampa , Sarajevo , 2011. , str. 752

Suština objektivne odgovornosti nije u tome što počinilac štete odgovara bez krivice , već nezavisno od krivice . On je , najčešće , i kriv za štetu , ali se njegova odgovornost ne objašnjava krivicom , već njegovom obavezom da snosi rizik štete¹¹ . Doduše , ni objektivna odgovornost ne postavlja apsolutno pravilo da je štetu dužan naknaditi onaj ko je i prouzrokuje . Naime , onaj ko je dužan da snosi rizik štete može se osloboditi odgovornosti ako dokaže da je šteta posljedica više sile , isključive krivice oštećenog ili nekog trećeg .

Za razliku od odgovornosti po osnovu krivice koja u savremenom pravu predstavlja osnovno pravilo , objektivna odgovornost , ma kakav bio njen domašaj , čini izuzetak . Područje objektivne odgovornosti predstavljaju :

- a) štete od opasnih stvari i opasnih djelatnosti (član 154. st. 2. ZOO) i
- b) drugi slučajevi u kojima se zakonom predviđa da se odgovara bez obzira na krivicu (član 154. st. 3. ZOO) .

Treba istaći da neki pravni sistemi prihvataju princip enumeracije slučajeva oštećenja za koje se primjenjuje ova odgovornost .

4.3. Odgovornost po osnovu pravičnosti

Pravičnost je pravno – filozofski pojam povezan sa još jednim višim , pravno – filozofskim pojmom , pojmom pravde . Svakom pravu je , u svakom trenutku , vrhovni cilj da bude pravedno , odnosno da ne dozvoli da postane nepravedno .

Kad se govori o odgovornosti po osnovu pravičnosti imaju se u vidu oni slučajevi naknade štete koji nisu obuhvaćeni ni krivicom štetnikovom ni stvorenim rizikom . Međutim , ti slučajevi nisu homogeni , već heterogeni , pa ih je zato teško objašnjavati nekom zajedničkom idejom . Tim prije što je šteta u nekim od njih rezultat protivpravne , a u nekim pravno dopuštene radnje . S obzirom na to , može se reći da postoji odgovornost po osnovu pravičnosti u užem smislu i odgovornost po osnovu pravičnosti u širem smislu¹² .

¹¹ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 174

¹² Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 176

Pravičnost je , naime , jedan korektivan osnov odgovornosti , po kojem neće , u određenim slučajevima odgovornosti za drugog , odgovarati ni odgovorno lice na kojeg zakon upućuje oštećenog , već će se odgovornost vratiti , „nazad“ , odgovornom licu¹³ .

Naš pravni sistem , između ostalog , prihvata pravičnost kao osnov odgovornosti kod šteta prouzrokovanih od strane lica za čije postupke drugi odgovaraju . U slučaju štete koju je prouzrokovalo lice koje za nju nije odgovorno¹⁴ , a naknada se ne može dobiti od lica koje je bilo dužno da vodi nadzor nad njim , sud može , kad to pravičnost zahtijeva , a naročito , s obzirom na materijalno stanje štetnika i oštećenog , osuditi štetnika da naknadi štetu , potpuno ili djelimično . Isto tako , ako je štetu prouzrokovao maloljetnik sposoban za rasuđivanje koji zbog svojih materijalnih prilika nije u stanju da je naknadi , sud može kad to pravičnost zahtijeva , a naročito s obzirom na materijalno stanje roditelja i štetnika , obavezati roditelje da naknade štetu , potpuno ili djelimično , i kad za štetu nisu krivi¹⁵ . Naknada štete od tog lica , međutim , ne dolazi u obzir ako ono nema mogućnosti , s obzirom na njegovo materijalno stanje , da tu štetu naknadi .

Odgovornost po osnovu pravičnosti u širem smislu obuhvata naknadu štete prouzrokovane pravno dopuštenim ponašanjem . Ovdje ne spada samo slučaj naknade štete izazvane u stanju krajnje nužde , već i slučajevi tzv. štete zbog nametnute žrtve . Riječ je o šteti koju trpe pojedinci zato što su , iz naročitih razloga , svoj interes morali žrtvovati većem ili opštem interesu .

5. Uslovi odgovornosti za prouzrokovanu štetu

Od osnova odgovornosti treba razlikovati uslove odgovornosti , mada nekad jedna ista činjenica može biti i osnov i uslov (na primjer , krivica) . Osnov je ono zbog čega se odgovara , dok su uslovi pretpostavke odgovornosti . Uslovi građanskopravne odgovornosti za prouzrokovanu štetu su činjenice kojima objektivno pravo priznaje

¹³ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 16

¹⁴ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 169. st. 1. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 43

¹⁵ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 169. st. 2. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 43

značaj pretpostavki od kojih zavisi postojanje ili nepostojanje nečije odgovornosti za prouzrokovanu štetu¹⁶. Da bi nastala nečija građanskopravna odgovornost za prouzrokovanu štetu, tj. da bi se neko lice pojavilo kao dužnik u obligacionopravnom odnosu za naknadu štete, moraju se ispuniti svi uslovi koje objektivno pravo podrazumijeva za tu vrstu građanskopravne odgovornosti.

Uspostavljanje obligacionog odnosa ili odgovornosti zbog prouzrokovane štete, tj. pravno obavezivanje štetnika da oštećenom naknadi štetu, moguće je samo ako se zatvori tzv. „lanac“ odgovornosti. Karike u tom slikovito rečeno lancu, podrazumijevaju nekoliko pretpostavki. U prvom redu treba utvrditi da li je nekome nastala **šteta** i šta je njen uzrok: ljudska radnja ili djelovanje opasne stvari ili opasne djelatnosti ili životinje. Zatim, treba utvrditi **štetnika**, tj. lice koje je preduzelo oštećujuću radnju kojom je drugome nastala šteta. Kako bi se to lice dovelo u vezu sa **odgovornim licem**, mora se utvrditi njegova deliktna sposobnost i **protivpravnost** njegove oštećujuće radnje. Isto tako, mora se utvrditi jedan uzročno – posljedični odnos, **uzročna veza** između protivpravne radnje štetnika i štete na strani oštećenog lica. Najzad, da bi štetnik zaista i odgovarao za prouzrokovanu štetu on mora, po nekom pravnom osnovu, da se obaveže na naknadu štete¹⁷.

Ne bi bilo najpravičnije shvatiti da bi svi pobrojani uslovi ili pretpostavke odgovornosti trebalo da se ispune i uvežu u lanac da bi neko odgovarao zbog toga što je prouzrokovao štetu drugome. Odgovornost se nekada može zasnovati na više ili manje pretpostavki odgovornosti od čijeg postojanja ili nepostojanja (nemogućnosti utvrđivanja) zavisi nečija odgovornost. Neispunjenje ili nemogućnost dokazivanja postojanja neke pretpostavke odgovornosti rezultiraće nemogućnošću uspostavljanja građanskopravne odgovornosti nekog štetnika za pričinjenu štetu drugom licu.

Dakle, uslovi odgovornosti nisu uvijek isti, već zavise od vrste odgovornosti. U stvari, može se reći da postoje dvije vrste uslova: oni koji moraju postojati uvijek i oni koji se traže samo kod određenih vrsta odgovornosti. Obavezni uslovi nazivaju se još i stalni ili opšti, a varijabilni posebnim uslovima¹⁸. **Opšti uslovi** su činjenice čije se postojanje podrazumijeva u svakom slučaju građanskopravne odgovornosti za prouzrokovanu štetu. Nesporno je, da u svakom slučaju prouzrokovanja štete moraju

¹⁶ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 14

¹⁷ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 15

¹⁸ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 177

postojati najmanje dva opšta uslova : **šteta** i **uzročna veza** . Zbog toga ih pravni poslenici i nazivaju opšti (stalni , obavezni) uslovi , jer se zakonomjerno javljaju kod svih slučajeva prouzrokovanja štete . Ova dva opšta uslova nekada su i sasvim dovoljna za uspostavljanje odgovornosti¹⁹ , kao npr. za opasne stvari ili djelatnost . Naime , potrebno je da šteta potiče od opasne stvari ili djelatnosti , te da se između dejstva te stvari ili djelatnosti može povući uzročna veza sa prouzrokovanom štetom na imovini ili ličnosti drugoga . Isto kao što pogođena , oštećena , imovina pripada nekom licu , tako isto i opasna stvar ili djelatnost ulazi u pravnu sferu (imovinu) nekog lica . Između tih lica se tada uspostavlja obligacija na naknadu štete , u kojoj je imalac opasne stvari ili vršilac opasne djelatnosti dužnik obligacije na naknadu štete . Kod odgovornosti za opasne stvari ili djelatnosti ne traži se utvrđivanje ni protivpravnosti radnje ni krivice .

U **posebne uslove** građanskopravne odgovornosti za prouzrokovanu štetu , zavisno od vrste građanskopravne odgovornosti , ulaze : **krivica** odgovornog lica i to kod subjektivne odgovornosti , **pravnorelevantni odnos** odgovornog lica i štetnika kod odgovornosti za drugog , **poticanje štete** od opasne stvari ili opasne djelatnosti i svojstvo imaoca opasne stvari ili vršioca opasne djelatnosti kod objektivne odgovornosti , **poticanje štete** od povrede ranije preuzete obaveze i svojstvo dužnika kod ugovorne odgovornosti²⁰ .

Iako Zakon o obligacionim odnosima ne definiše uslove odštetne odgovornosti , oni su ipak predviđeni u njegovim odredbama koje govore o šteti i njenoj nadoknadi . Stoga se moraju „prepoznati“ u svakom štetnom slučaju utvrđivanja odštetne odgovornosti štetnika što , uostalom , nije nimalo lak zadatak suda .

6. Pojam i vrste štete

Šteta nije pojam kojim se služe samo pravnici i koji ima isključivo pravni smisao . Naprotiv , njegovo je značenje znatno šire od pravnog . U običnom

¹⁹ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 17

²⁰ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 18

svakidašnjem govoru pojmom „šteta“ označava se svaka propuštena prilika da se doživi izvjesno zadovoljstvo . Kaže se , na primjer , da je šteta za onog koji nije pročitao određenu knjigu , vidio izvjesnu pozorišnu predstavu , položio ispit i sl. S druge strane, pravni pojam štete podrazumijeva samo onaj gubitak koji neko , usljed određenog događaja , trpi na svojim pravno zaštićenim dobrima , i koji je određeno treće lice dužno da nadoknadi . Ako oštećeni nije ovlašćen da se za nadoknadu pretrpljenog gubitka obrati trećem (po pravilu počiniocu štete) , nego mora da ga podnese sam , nije riječ o šteti u pravnom smislu .

Šteta je povreda koju neko lice pretrpi na svojim pravno zaštićenim dobrima usljed nedozvoljene povrede njegove pravne sfere . Radi se o povredi koja ugrožava ili osujećuje postojeći pravni integritet nekog lica ili izgleda za njegovo povećanje u budućnosti . Šteta je negativna razlika koja se javi u zaštićenoj pravnoj sferi nekog lica ili poremećaj njegove imovinske ravnoteže koji se dogodio suprotno njegovoj volji . U pitanju je pravno zaštićena sfera nekog lica koja obuhvata svaki pravom zaštićeni interes . Sva pravna dobra sadrže svoj obim i sadržaj u koji se drugi ne smiju nedozvoljeno miješati i svojom aktivnošću ih umanjivati ili osujećivati²¹ .

Ne može se smatrati štetom , kao uslovom građanskopravne odgovornosti , kada je na primjer do oštećenja i uništenja imovine nekog lica došlo neposrednim dejstvom prirodnog događaja . U tom slučaju radi se o šteti u ekonomskom smislu , a to je svaki gubitak u imovini , bez obzira u čijoj i bez obzira kako je do njega došlo . Takođe , i u slučaju ako je gubitak nastao po volji oštećenog , nije riječ o šteti nego o otuđenju ili utrošku imovine .

Najveći broj građanskih zakonika uopšte ne definiše pojam štete . Zakon o obligacionim odnosima je , u tom pogledu , izuzetak , ali ni on ne sadrži sveobuhvatnu definiciju pojma štete , već samo određuje vrste štete propisujući „da je šteta umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprečavanje njenog povećanja (izmakla korist) , kao i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha (nematerijalna šteta)“²² .

Pored toga , svako može zahtijevati od drugog da ukloni izvor opasnosti od kojeg prijeti znatnija šteta njemu ili određenom broju lica ; da se suzdrži od djelatnosti

²¹ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 24

²² Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 155. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 40

od koje proizilazi uznemiravanje ili opasnost štete (član 156. ZOO) , kao i da se zabrane radnje drugoga kojima se vrijeđa pravo ličnosti (član 157. ZOO) .

Tradicionalno sredstvo kojim građansko pravo sankcioniše povrede pravno zaštićenih dobara jeste imovinska sankcija , a ukoliko se pokaže kao nedovoljno pribjegava se i drugim sankcijama koje posredno imaju imovinske ili lične efekte (npr. zahtjev da se prestane sa povredom prava ličnosti) .

Prema uobičajenoj generalizaciji možemo govoriti da se , tradicionalno , šteta može javiti kao tzv. **materijalna ili imovinska i moralna ili neimovinska** . Danas je pravno zaštićen i interes da se omogući mirno uživanje bilo čije pravne sfere i da se spriječi moguće nastupanje štete koja prijete pravno zaštićenim dobrima nekog lica .

Imovinska šteta se pojavljuje u svoja dva osnovna oblika : kao obična ili stvarna šteta i izmakla korist (izgubljena dobit) .

Obična šteta (damnum emergens) je negativna razlika koja se pojavi u imovinskoj sferi nekog lica kada se uporedi stanje prije i nakon djelovanja oštećujuće radnje . Ta negativna razlika se , u praktičnom žargonu , može označiti kao neopravdano osiromašenje nekog lica²³ . U ovom slučaju , dakle , imovinska šteta se javlja kao umanjene postojeće aktive oštećenika .

Izmakla korist (lucrum cessans) se izražava kao smetnja povećanju nečije imovine . To je sprečavanje povećanja nečije postojeće imovine koju štetni događaj ne umanjuje u trenutku nastupanja , već tek u budućnosti . Ovo povećanje imovine mora biti objektivno , izvjesno , tj. ono bi po redovnom toku stvari , sa najvećom vjerovatnoćom , nastupilo . Na primjer , uništenje mašine za proizvodnju izaziva , po pravilu , ne samo stvarnu štetu koja se izražava u gubitku protivvrijednosti mašine , nego i izgubljenoj zaradi koja bi sigurno nastupila da je mašina funkcionisala²⁴ .

Ovo razlikovanje je ranije imalo praktični značaj , jer se izmakla korist dosuđivala oštećenom samo u slučaju kada je šteta prouzrokovana težim stepenom krivice . Danas to nema više značaja , jer je opšte pravilo da se , u slučaju nastupanja

²³ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 26

²⁴ S. J. Vukičević , M. Kostić , S. Vukičević , Osnovi prava sa elementima privrednog prava , Singidunum , Beograd , 2013. , str. 110.

imovinske štete, ona naknađuje u punom obimu, tako da obuhvata i običnu štetu i izmaklu dobit.

Osim navedenih osnovnih vidova štete, mogu se razlikovati i sledeći njeni posebni vidovi: postojeća (sadašnja) i buduća šteta, direktna i indirektna šteta, predvidiva i nepredvidiva šteta, konkretna i apstraktna šteta, te pozitivni i negativni ugovorni interes.

Sadašnja šteta je ona šteta, čiji se svi negativni efekti mogu sagledati („sabrati“ i tako formirati odštetni zahtjev) bilo da je riječ o smanjenju postojeće imovine ili osujećenju njenog povećanja. Za razliku od nje **buduća** je ona šteta, koja tek treba da nastane kao posljedica štetne radnje.

Direktna je ona šteta koja je neposredna posljedica štetne radnje. Ako to nije slučaj, šteta je **indirektna**. Neposredno oštećenje nekog dobra ne mora uvijek dovesti do posrednog oštećenja nečije imovine u cjelini. Uništena knjiga može izazvati samo potrebu da se njena vrijednost nadoknadi u naturalnom ili novčanom obliku. Međutim, ako se radi o oštećenju knjige, koja pripada sabranim djelima nekog autora, onda će se, pod štetom morati podrazumijevati ne samo uništenje vrijednosti jedne knjige, već i umanjeње cjelokupne vrijednosti ove imovinske cjeline²⁵. Pod posrednom štetom uvijek se podrazumijeva izgubljena dobit, dok se stvarna šteta može smatrati posrednom samo u slučaju kad ju je dozvoljeno ocjenjivati kao afektivnu vrijednost (član 189. st. 4. ZOO).

Predvidiva je ona šteta, koju je štetnik u momentu preduzimanja štetne radnje mogao predvidjeti kao posljedicu te radnje. Ta je šteta od posebnog značaja kod određivanja obima naknade štete koja je posljedica neispunjenja ugovora ili zakašnjenja sa tim ispunjenjem. **Nepredvidivom** se smatra ona šteta koju štetnik nije mogao predvidjeti u navedenom momentu.

Šteta je **konkretna** kada se utvrđuje u svakom konkretnom slučaju u zavisnosti od konkretnih okolnosti i koja se naknađuje u tako utvrđenom obimu. **Apstraktna** šteta, za razliku od konkretne, ne utvrđuje se u svakom konkretnom slučaju, već se njena visina određuje unaprijed, prije nego što je šteta nastala²⁶.

²⁵ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 27

²⁶ Rajko Kasagić, Osnovi prava i poslovno pravo, Ekonomski fakultet, Banja Luka - Brčko, 2003., str. 221

Pozitivni ugovorni interes ili interes ispunjenja je novčani ekvivalent svega onoga što bi povjerilac dobio za slučaj da je obligacija uspješno ispunjena .

Negativni ugovorni interes je šteta zbog iznevjerenog povjerenja povjerioca u ugovor , jer je , umjesto u punovažan obligacioni odnos , nastao iz , na primjer , zaključenog ugovora , vjerovao u ugovorni odnos čije ispunjenje nije mogao zahtijevati s obzirom da je , bez krivice povjerioca , nevažeći .

Negativni ugovorni interes isključuje mogućnost naknađivanja pozitivnog ugovornog interesa . Sve ono što bi se moglo dobiti u slučaju da je ugovor bio punovažan ne spada u negativni ugovorni interes . Negativni ugovorni interes obuhvata druge izdatke povjerioca , i to : troškove pregovora i zaključenja ugovora ; troškove pripremanja ispunjenja i ispunjenja ugovora koji ne treba ispunjavati , jer je nevažeći ; kao i apstraktnu štetu koju trpi ugovornik zbog toga što je istu stvar mogao pribaviti po nižoj cijeni i što je , uzdajući se u nevažeći ugovor , propustio takvu , povoljnu priliku²⁷ .

7. Uzročna veza

Uzročna veza je opšti uslov građanskopravne odgovornosti za štetu , jer je prisutna u svakom slučaju uspostavljanja odgovornosti nekog lica za prouzrokovanu štetu drugom . Radi se o pronalaženju pravno relevantne povezanosti nečije štetne radnje ili opasne stvari ili opasne djelatnosti od koje je potekla šteta za koju je odgovorno neko lice sa štetom kao posljedicom nastalom nekom drugom licu . Pod radnjom kojom je prouzrokovana šteta ne podrazumijeva se samo građanskopravni delikt , nego i neizvršenje odnosno neuredno izvršenje neke ranije preuzete obaveze . U

²⁷ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 184

pravu , uzročna veza je samo ona povezanost koja , sa stanovišta odgovornosti , opravdava vezivanje u obligacioni odnos štetne radnje i štete²⁸ .

Praktični značaj uzročne veze u području građanskopravne odgovornosti jeste u tome što njeno utvrđivanje omogućava da se odredi odgovorno lice koje odgovara za štetu .

Utvrđivanje uzročnosti predstavlja faktičko pitanje tako da se uzročnost , u svakom konkretnom slučaju , utvrđuje od strane suda na osnovu dovođenja u vezu svih relevantnih okolnosti konkretnog slučaja prouzrokovanja štete . To je , ujedno , jedno od najtežih pitanja od kojeg zavisi zakonitost , ali i pravičnost sudske odluke . Zbog toga je građansko pravo nastojalo da postavi izvjesne teorijske pretpostavke kako bi pomoglo sudskoj praksi koja treba da utvrđuje postojanje ili nepostojanje uzročne veze između štete i radnje štetnika ili prouzrokovane štete i opasne stvari ili opasne djelatnosti kao uzroka štete u svakom konkretnom slučaju .

Od brojnih teorija na najveći broj pristalica naišla je tzv. teorija adekvatne uzročnosti , prema kojoj se uzrokom štete smatra samo onaj događaj čijem redovnom dejstvu odgovara konkretna šteta , tj. događaj adekvatan učinjenoj šteti²⁹ . Ona je prihvaćena i u našoj teoriji i praksi .

Uzročna veza jedna je onih pretpostavki koja se u pravilu ne pretpostavlja . Ako bi se uzročnost podrazumijevala , to bi značilo da bi oštećeni dokazavši štetnu radnju i štetu mogao za svaku štetnu radnju povući štetnika na odgovornost³⁰ . Izuzetno , ako je šteta nastala dejstvom opasne stvari ili obavljanjem opasne djelatnosti , tada se uzročna veza pretpostavlja , onako kako se , kod prouzrokovanja štete ličnim činjenjem , pretpostavlja postojanje krivice . Radi se , kao i tamo , o tzv. relativnoj pretpostavci uzročnosti koju može obarati imalac opasne stvari ili vršilac opasne djelatnosti .

Uzročnost u slučaju spora treba utvrđivati u svakom konkretnom slučaju , naročito vodeći računa o njenom kontinuitetu ili o njenom eventualnom prekidu , kao i o tome , da li je u konkretnom slučaju štetna radnja bila takva , da bi od nje mogla nastupiti data šteta kao posljedica date štetne radnje .

²⁸ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 29

²⁹ Abedin Bikić , Obligaciono pravo , Pravni fakultet , Sarajevo , 2007. , str. 208

³⁰ P. Klarić , M. Vedriš , Građansko pravo , Narodne novine , Zagreb , 2009. , str. 596

7.1. Konkurencija uzroka

Naspram jedne štete mogu stajati više samostalnih događaja koji su u stanju da budu njeni uzroci . Tada je riječ o konkurenciji uzroka . Svi slučajevi konkurencije mogu se svrstati u dvije grupe : jedno su oni u kojima je šteta zaista posljedica dva ili više događaja , a drugo oni slučajevi u kojima je ona izazvana samo jednim događajem , dok se dejstvo drugih , potpuno ili djelimično , može posmatrati samo hipotetički . S obzirom na to , razlikujemo tri vrste uzroka : kumulativne , alternativne i hipotetičke³¹ .

Kumulativni uzroci postoje kada dva ili više događaja izazovu određenu štetu . Bolje rečeno , šteta je rezultat više uzroka za koje je odgovorno više lica . Bitno je da nijedan od uzroka ponaosob ne bi bio dovoljan da izazove ukupnu štetu . Takav je , na primjer , slučaj kada lica A i B , nezavisno jedan od drugog , potkradaju lice C . Ako se ne mogu utvrditi njihovi pojedinačni udjeli u prouzrokovanoj šteti , oni odgovaraju solidarno (član 206. st. 3. ZOO) .

Alternativni uzroci postoje u slučaju kada se šteta pojavljuje kao rezultat ponašanja dva ili više lica , ali je ponašanje svakog od njih ponaosob bilo u stanju da štetu u cjelini prouzrokuje . Neizvjesno je , međutim , koji je od potencijalnih uzroka štetu stvarno izazvao . To može biti jedan ili drugi ili svi zajedno . Sigurno je jedino da bez djelovanja makar jednog od njih šteta ne bi nastala . Na primjer , dva pušača , šetajući kroz šumu , bace neugašene opuške cigarete pa neki od njih izazove požar . S obzirom da se ne može utvrditi ko je od njih stvarno štetu prouzrokovao , pravičnost zahtijeva da oštećeni bude obeštećen baš od tvoraca alternativnih uzroka koji se smatraju solidarnim dužnicima naknade (član 206. st. 4. ZOO) .

Kao konkurenciju uzroka imamo slučaj tzv. **hipotetičkog uzroka** . Radi se o najmanje dva uzroka od kojih jedan djeluje prije , a drugi , s istim ili većim intenzitetom , djeluje naknadno . Na primjer , nakon što neko razbije prozore na baraci , drugi podmetne požar i baraka izgori potpuno . Postavlja se pitanje da li je uzrok pravno relevantan s gledišta odgovornosti počinioca drugog događaja , tj. da li se drugi prouzrokovatelj može samo djelimično (kao u navedenom primjeru) ili potpuno osloboditi odgovornosti , pozivajući se na fakat da je njegovo djelovanje samo hipotetički ,

³¹ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 191

latentni, rezervni ili istisnuti uzrok štete . Profesor Jakov Radišić predlaže najprihvatljivije rješenje , po kojem iz rješavanja ovog pitanja otklanja problem uzročnosti i rješenje nalazi kroz formulu pripisivanja štete³² .

Najzad , pod konkurenciju uzroka podvodimo i **prekid uzročne veze** . Pod prekidom uzročne veze podrazumijevamo nastupanje novog uzroka , koji utiče na obim građanskopravne odgovornosti štetnika . Od činjenice koja prekida uzročnu vezu , načelno , odgovornost se prekida i završava . Odgovornost drugoga počinje teći ili se dešava da se odgovornost potpuno prekida . Tako prekid uzročne veze može da izazove radnja trećeg lica ili radnja samog oštećenog , a moguć je i presudan uticaj dejstva slučaja ili više sile . Ove okolnosti utiču i na obim odgovornosti , jer one mogu dovesti do isključenja štetnikove odgovornosti ili oslobađanja štetnika od odgovornosti³³ .

8. Krivica

Ukoliko ugovorom nije drugačije određeno ili zakonom propisano , obaveza da se nadoknadi drugome prouzrokovana šteta pretpostavlja skrivljeno ponašanje počinioca . Ako je šteta nastala kao posljedica radnje koja se počiniocu ne može upisati u krivicu, oštećeni , po pravilu , nema pravo na nadoknadu . U tom slučaju važi princip casus a nullo praestatur . Krivica je , dakle , i osnov i uslov odgovornosti za štetu .

8.1. Pojam krivice

Iako se krivica (culpa) pominje još u tekstovima iz rimskog prava , sve do danas nije stvoren jedinstven pojam krivice koji je opšteprihvaćen . Čak ni u zakonskim tekstovima krivica se ne definiše , već se upotrebljava kao pojam koji je opšte poznat .

³² Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str . 192

³³ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. str. 36

Krivica je pojam koji se najčešće koristi u pravu, mada on nije isključivo pravni pojam. Kad god se postavi pitanje ma kakve odgovornosti za izvjestan ishod, postavlja se istovremeno i pitanje krivice onih koji su za njega potencijalno odgovorni. Drugim riječima, pitamo se da li su oni radili onako kako je trebalo da rade. Ako nisu, reći ćemo da su krivi. Krivica znači uvijek neku grešku, nepravilnost ili omašku koju društvo ne odobrava, zbog koje počinitelj trpi zamjerku, društveni prekor ili osudu. Pojam krivice podrazumijeva, dakle, negativnu ocjenu vrijednosti čovjekovog ponašanja. Krivo postupi onaj ko sebi dopušta ponašanje koje je trebalo da izbjegne, i koje je mogao izbjeći³⁴. U tom smislu se i za lice koje drugome prouzrokuje štetu kaže da je krivo, ako se nije rukovalo onim načelima koja su za njega morala biti mjerodavna na temelju obligacionog odnosa koji postoji između njega i oštećenog, ili na temelju opštih pravila koja uređuju zajednički život ljudi.

8.2. Odnos krivice i protivpravne radnje

Krivica pretpostavlja štetnikovo protivpravno ponašanje, tako da se pitanje da li je on kriv postavlja tek kad se utvrdi da je objektivno protivpravno postupao. Pošto protivpravna radnja čini pretpostavku krivice, neki autori ih potpuno poistovjećuju, jer zaključuju da se krivica sastoji iz činjenja koje je pravno nedopušteno. Takvo definisanje krivice je pogrešno, jer su protivpravna radnja i krivica dva posebna uslova odgovornosti. Protivpravna radnja je objektivni, a krivica subjektivni uslov imovinske odgovornosti. Krivica je ocjena koja se tiče umnog ponašanja određenog lica, koje podrazumijeva psihički odnos izvršioca protivpravne radnje prema toj radnji i prema šteti kao njenoj posljedici. Ona nije fizička, nego duhovna radnja nekog lica, koja prethodi fizičkoj radnji, podstiče je i njome upravlja³⁵. Krivica se, doduše, ispoljava u protivpravnoj radnji, ali se sa njom ne poistovjećuje. Na primjer, pogrešno je reći da je neko kriv zbog toga što je drugom pocijepao knjigu ili što je oštetio tuđi automobil. On je, u stvari, kriv zbog toga što je odlučio da pocijepa knjigu, odnosno što je propuštanjem dužne pažnje dopustio da dođe do oštećenja automobila.

³⁴ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 194

³⁵ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 194

8.3. Sposobnost za krivicu

Radnja kojom je šteta prouzrokovana može se upisati u krivicu samo licu čije je duševno stanje normalno, tj. licu koje je sposobno za rasuđivanje. Takvim se smatra ono lice koje je u stanju da razumno postupa, odnosno koje je u stanju da shvati značaj i domašaj svojih postupaka i da njima upravlja. S obzirom na to, lica nesposobna za rasuđivanje ne mogu biti proglašena krivim za svoje radnje, pa samim tim ni biti odgovorna za prouzrokovanu štetu.

Nisu sposobni za rasuđivanje, u prvom redu, maloljetnici do navršene sedme godine života (član 160. st. 1. ZOO). I za maloljetnike između sedme i četrnaeste godine starosti postoji zakonska pretpostavka da su nesposobni za rasuđivanje, osim ako se dokaže da su u vrijeme kada su štetu prouzrokovali bili sposobni za rasuđivanje (član 160. st. 2. ZOO). Sem njih, nesposobna su za rasuđivanje i punoljetna lica koja su duševno bolesna ili zaostalog umnog razvoja (član 159. st. 1. ZOO)³⁶.

S druge strane, za maloljetnike koji su navršili četrnaest godina života postoji zakonska pretpostavka da su sposobni za rasuđivanje, tako da odgovaraju, prema opštim pravilima odgovornosti za štetu (član 160. st. 3. ZOO).

Kada pravno lice odgovara prema pravilima subjektivne odgovornosti onda se ono smatra sposobnim da odgovara za prouzrokovanu štetu, ako ima priznanje od strane pravnog poretka.

8.4. Oblici krivice

Krivicu se, indirektno, definiše pomoću njenih pojava vidova, tj. stepena krivice. Prema tradicionalnoj klasifikaciji razlikuju se dva oblika krivice: umišljaj i nehat. U građanskom pravu, međutim, ovo razlikovanje nema tako veliki praktični značaj kao u krivičnom pravu. Činjenica je da se u našem sistemu građanskopravne

³⁶ Stanje nesposobnosti za rasuđivanje može nekad biti i prolazno (npr. lice opijeno alkoholom zaspi u situaciji kad je trebalo da ostane budno). Ako je takvo stanje prouzrokovano od strane lica koje se u njemu nalazi, ono je odgovorno za štetu, osim ako dokaže da nije svojom krivicom dospjelo u to stanje (član 159. st. 2. ZOO). Međutim, ako je u takvo stanje dospjelo tuđom krivicom, za štetu će odgovarati onaj ko ga je u takvo stanje doveo (član 159. st. 3. ZOO).

odgovornosti odgovara za sve stepene krivice , i to , u punom obimu , nezavisno od stepena krivice u konkretnom slučaju što praktično eliminiše potrebu dokazivanja namjere , u najvećem broju odštetnih sporova .

Umišljaj (dolus) je vrsta teže krivice , koja se još naziva zla ili rđava namjera ili, prosto , namjera . On postoji kod lica koje svjesno i voljno pričinjava štetu drugome.

Nehat ili nepažnja je vrsta blaže krivice u poređenju sa umišljajem , jer onaj koji nehatno nanosi štetu drugome čini to bez vlastitog htijenja . Uprkos tome , nehatno ponašanje nije slučajno , nego skrivljeno , budući da je onaj koji se tako ponaša zanemario neophodnu pažnju , tj. da se drukčije ponašao štetu bi predvidio i izbjegao . Nepažnja , kao blaži oblik krivice , nema uvijek isti intenzitet , tako da se može stepenovati na grubu ili krajnju nepažnju i običnu ili laku nepažnju .

Gruba nepažnja (culpa lata) postoji u slučaju kad se zanemaruju najelementarniji zahtjevi opreznosti , kad se ne vodi računa ni o onome što bi u datim okolnostima moralo biti jasno svakome . To je , dakle , tako grub nemar koji se graniči s namjerom . Kod nas se obično kaže da je grubo nepažljiv onaj ko se ne ponaša kao iole pažljiv čovjek .

Laka nepažnja (culpa levis) postojala bi tada kada štetnik prouzrokuje štetu ponašanjem , koje po svojim karakteristikama odstupa od pažnje kojom postupa pažljivo lice .

U literaturi se kao poseban stepen građanskopravne krivice pominje **stručnjačka nepažnja (culpa spetialis)** koja je posebno , apstraktno , mjerilo pomoću kojeg se utvrđuje krivica lica koje štetu prouzrokuje kao profesionalac , obavljajući svoje profesionalne aktivnosti , u vidu zanata , a radi sticanja zarade . Tada je mjerilo za utvrđivanje njegove krivice ponašanje sa pažnjom pažljivog stručnjaka iste struke ili zanimanja , istog obrazovanja , kvalifikacija i očekivanih sposobnosti³⁷ .

³⁷ Branko Morait , Obligaciono pravo , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 41

9. Protivpravnost štetne radnje

Protivpravnost , u najširem pravnom smislu , označava negaciju prava , dok u obligacionom pravu ima nešto uže značenje , jer označava ponašanje kojim se krše norme koje , direktno ili indirektno , treba da spriječe nanošenje štete drugome .

Čovjekova radnja (činjenje ili nečinjenje) je protivpravna kada se njome krše određene pravne zabrane ili zapovjesti , nezavisno od toga da li su sadržane u normama građanskog , krivičnog , radnog ili neke druge grane prava . Dovoljno je da je prekršena pravna norma kojom se štite imovinski interesi pravnih subjekata ili neimovinski interesi koji su zaštićeni imovinskim sankcijama . Pored toga , protivpravnim se smatraju i ponašanja koja su suprotna pravilima umješnosti određenog poziva (na primjer , pravila ljekarske struke)³⁸ .

Protivpravnost se najčešće podudara sa povredom nečijeg subjektivnog prava ili pravno zaštićenog interesa , ali to nije njena pojmovna pretpostavka . Protivpravno je , naime , i ponašanje kojim se ne prouzrokuje šteta drugome , nego se svodi isključivo na kršenje pravne zabrane ili zapovjesti (iniuria sine damno) , s tim što ono nije od interesa za obligaciono pravo , jer da bi nečija radnja dovela do građanskopravne odgovornosti ona neminovno mora proizvesti posljedicu , tj. štetu . Nema protivpravnosti u građanskopravnom smislu , ako pored povrede norme pravnog poretka nije povrijeđeno i nečije subjektivno pravo . Tako , na primjer , vožnja automobila kroz naseljeno mjesto preko maksimalne brzine koja je određena zabranom je protivpravno ponašanje , ali nije od interesa za obligaciono pravo , ako takvim ponašanjem vozač nikome nije prouzrokovao štetu .

Prouzrokovanje štete , kako je to objektivno pravo postavilo , predstavlja povredu objektivnog prava koje zabranjuje prouzrokovanje štete . Ukoliko se ova zabrana objektivnog prava prekrši i dođe do prouzrokovanja štete objektivno pravo čini odgovornim lice da naknadi drugome prouzrokovanu štetu . Ukoliko objektivno pravo neke slučajeve prouzrokovanja štete ne smatra protivpravnim , tada se ti izuzeci moraju izričito predvidjeti³⁹ . I u našem pravu postoje određeni slučajevi prouzrokovanja štete

³⁸ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 201

³⁹ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 21

kada šteta i nastane , ali ih objektivno pravo ne smatra protivpravnim . Ovakve slučajeve nazivamo slučajevima isključenja protivpravnosti za prouzrokovanu štetu .

9.1. Činjenice koje isključuju protivpravnost štetne radnje

Izvršne ljudske radnje nemaju obilježje protivpravnosti , iako je njima prouzrokovana šteta drugome . To su slučajevi u kojima je , zbog prisustva određenih činjenica , isključena protivpravnost štetne radnje . Isto tako , činjenice koje isključuju protivpravnost štetne radnje isključuju istovremeno i krivicu , jer je protivpravnost štetne radnje pretpostavka krivice .

Činjenice koje isključuju protivpravnost štetne radnje su : vršenje javne dužnosti , vršenje prava , pristanak oštećenog , nužna odbrana , stanje nužde i dozvoljena samopomoć .

9.1.1. Vršenje javne dužnosti

Radnja lica koje vrši javnu (službenu) dužnost koja mu je povjerena , ukoliko ne izlazi iz okvira svojih ovlašćenja , nije protivpravna ni kad je njome prouzrokovana šteta drugome . Na primjer , šteta koju prouzrokuje policajac pri uspostavljanju narušenog javnog reda i mira ili vatrogasac pri gašenju požara .

9.1.2. Vršenje svoga prava

Vršenje svoga prava , saglasno cilju radi kojeg je ono zakonom ustanovljeno ili priznato , neće dovesti do odgovornosti vršioca prava . Savjesni vršilac svoga prava , držeći se legitimnih granica , ne nanosi drugome , ni protivpravno ni skrivljeno , štetu . Takav vršilac prava neće odgovarati , što je u vršenju svoga prava prouzrokovao štetu ,

izuzev ako je ona posljedica zloupotrebe prava , koja je zabranjena i za koju se odgovara⁴⁰ .

9.1.3. Pristanak oštećenog

Pristanak oštećenog je izjava volje upućena drugome koja sadrži pristanak na pričinjavanje štete i njeno mirno trpljenje , i izričitu ili prećutnu mjeru o odricanju od eventualnog zahtjeva za naknadom štete .

Da bi izazvao ovako jako dejstvo pristanak mora biti slobodno izjavljen i mora se ticati subjektivnih građanskih prava kojima pojedinac može slobodno disponirati . Takav pristanak se ne može dati za one radnje koje su zakonom zabranjene . Tako , na primjer , ne može se dati pristanak na ubistvo koji bi ubicu amnestirao i abolirao , te spriječio eventualni odštetni zahtjev rodbine za naknadom svih , Zakonom priznatih , vidova materijalne i nematerijalne štete u slučaju nasilnog prouzrokovanja smrti nekog lica . Ovaj institut je tipičan za sferu privatnih , i to , pretežno , imovinskih prava . Ova prava tipična su po tome što njihov titular njima može slobodno raspolagati , u tom smislu , da se može odreći njihove zaštite i njenog zahtijevanja prinudnim pravnim putem .

Pristanak oštećenog mora biti dat unaprijed , sa potpunom sviješću i voljom koja se traži za pravno – poslovne izjave volje . U modernom društvenom životu ovaj pristanak se najčešće traži od sportista koji učestvuju u sportskim takmičenjima ili od pacijenata koji bi trebalo da daju svoj pristanak na , najčešće , riskantne (ali nužne i eventualno korisne) medicinske intervencije (čiji ishod nije sasvim izvjestan)⁴¹ .

9.1.4. Nužna odbrana

Nužna odbrana postojaće u slučaju da neko lice od sebe ili drugoga odbija istovremeni protivpravni napad prilikom kojeg prouzrokuje štetu napadaču . Branilac , koji je štetnik u ovom slučaju , je izazvan , odnosno prisiljen da se suprotstavi

⁴⁰ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 46

⁴¹ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 47

napadaču . Zbog toga će šteta koju on prouzrokuje napadaču , pasti na teret samog napadača . Braniocu Zakon daje pravo da se brani od svakog neočekivanog , iznenadnog napada . On se nalazi , sa takvim svojim odbrambenim ponašanjem , na strani prava , a ne neprava iako prouzrokuje štetu . Njegovo prouzrokovanje štete se , u takvom slučaju od strane samog Zakona , opravdava . Radi se o sukobu prava (na odbranu) i neprava (protivpravnog napada)⁴² , u kome , po volji Zakona , pobjeđuje pravo .

S obzirom da nema obilježje protivpravnosti , radnja kojom se drugome nanese šteta u nužnoj odbrani ne povlači odgovornost za prouzrokovanu štetu , osim u slučaju prekoračenja nužne odbrane⁴³ . To znači da nužna odbrana mora biti srazmjerna napadu kome se suprotstavlja .

Protivpravnost radnje branioca isključena je samo u odnosu na napadača , ali ne i u odnosu na treće lice . Zato , ako neko u nužnoj odbrani povrijedi nekog trećeg koji ga ne napada , biće dužan da mu nadoknadi tako pričinjenu štetu .

9.1.5. Stanje nužde (krajnja nužda)

Za razliku od nužne odbrane , kod koje dolazi do sukoba prava i neprava , kod stanja nužde postoji sukob između dva prava⁴⁴ . I pojam krajnje nužde je krivičnopravno definisan , te se radi o jedinstvenom shvatanju pojma ovog instituta koji pretpostavlja otklanjanje od sebe ili drugoga istovremene neskrivljene opasnosti nastanka štete , kojom prilikom se žrtvuje nečije pravo . Da bi postojalo pravno relevantno stanje nužde potrebno je da su ispunjeni određeni uslovi . Nužno je , prije svega , istovremeno postojanje opasnosti od štete i preduzimanje radnje da ta opasnost bude otklonjena . Potrebno je , zatim , da se prouzrokovanje te opasnosti od štete ne može pripisati u krivicu onoga koji preduzima oštećujuću radnju u stanju nužde . Takođe , neophodno je da se ta opasnost nije mogla otkloniti na drugi način (bez žrtvovanja tuđeg prava) . I najzad , potrebno je da šteta , koja je prouzrokovana oštećujućom radnjom , nije veća od štete koja bi nastupila kao posljedica navedene

⁴² Zvonimir Tomić , Krivično pravo I , Pravni fakultet , Sarajevo , 2008. , str. 363

⁴³ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 161. st. 1. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 41

⁴⁴ Zvonimir Tomić , Krivično pravo I , Pravni fakultet , Sarajevo , 2008. , str. 376

opasnosti⁴⁵. Koje je dobro veće vrijednosti faktičko je pitanje, ali su načelno lična dobra čovjekova vrijednija od imovinskih dobara.

Oštećeno lice ima pravo zahtijevati naknadu štete, koju mu je drugi prouzrokovao u stanju nužde, bilo od lica koje je krivo za nastanak opasnosti od štete, bilo od lica od koga je otklonjena opasnost od štete.

Odgovorno lice, naime, dejstvom instituta stanja nužde neće biti štetnik, već lice koje je prouzrokovalo (skrivilo) stanje nužde ili lice od kojeg je šteta otklonjena. Od lica, od kojeg je šteta otklonjena djelovanjem „štetnika“, naknada se može samo ograničeno zahtijevati, tj. limitirana je vrijednošću koristi koje je ovo lice imalo od spasilačke intervencije u stanju nužde (član 161. st. 2. ZOO). Isto tako, odštetni zahtjev spasioca, koji otklanjajući opasnost štete za drugoga, u svojoj akciji spasavanja sam pretrpi štetu (bude povrijeđen), ograničen je do visine naknade samo one štete (povrede) kojoj se razumno izložio (član 161. st. 3. ZOO). Svaki drugi veći heroizam ima samo moralno pokriće.

9.1.6. Dozvoljena samopomoć

Dozvoljena samopomoć uprkos tome što sama po sebi, predstavlja, uopšte, arhaičan oblik zaštite subjektivnih prava, jer seže do vremena prije organizovanja države, ima svoje posebno značenje i dejstvo, po Zakonu, u odštetnom pravu. Djelujući na osnovama samopomoći pojedinac uzima pravdu u svoje ruke. Da bi, u području odgovornosti za štetu, postupanje u samopomoći bilo oslobađajuća okolnost za štetnika, ono je višestruko uslovljeno.

Za primjenu samopomoći, odnosno da bi ona bila dopuštena, potrebno je da se ispune sledeći uslovi: da neposredno prijeti opasnost po pravo nekog lica; da je zaštita prava kojoj se pribjegava nužna; da način otklanjanja povrede prava treba da odgovara prilikama u kojima nastaje opasnost (član 162. st. 2. ZOO). Samopomoć ne smije ići dalje nego što je potrebno za otklanjanje opasnosti. Na primjer, kada bi vlasnik vrta potjerao iz njega susjedove životinje koje su u njega ušle, jer ih je susjed slabo

⁴⁵ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 45

čuvao . Vlasnik vrta ne bi odgovarao za štetu koja nastane ako se životinja ozlijedi provlačenjem kroz vrtanu ogradu⁴⁶ .

10. Činjenice koje isključuju odgovornost za počinjenu štetu

Pored činjenica koje moraju postojati da bi odgovornost nastala , postoje i one činjenice koje sprečavaju , odnosno isključuju građansku odgovornost , u potpunosti ili makar djelimično . U te činjenice spadaju : slučaj , viša sila , krivica oštećenog i ugovorne klauzule o neodgovornosti .

10.1. Slučaj (casus)

Slučaj u obligacionom pravu označava odsustvo krivice pri izvršenju protivpravne radnje koja je uzrok štete . To je uzrok štete koji nije skrivio ni oštećeni ni neko drugi , dakle , nešto što je od cilja nezavisno . Slučajni su oni događaji , koji ne zavise od slobodne ljudske volje . Zato se i kaže da slučaj predstavlja negaciju krivice , i da on počinje tamo gdje prestaje svaka krivica⁴⁷ . Slučaj može biti neki prirodni događaj (na primjer , poplava) ili ljudska radnja za koju izvršilac nije odgovoran (na primjer , radnja nerazumnog maloljetnika) , a postoji u situaciji kad počinitelj nije znao , niti je bio dužan da zna , da njegova radnja može uzrokovati štetne posljedice .

Za pravo je slučaj od značaja tamo gdje prestaje odgovornost . U sferi slučaja nema skrivljenih događaja . Tu je odgovornost za krivicu nepojmljiva , već je moguća samo odgovornost bez krivice (objektivna odgovornost) . Ukoliko nema mjesta objektivnoj odgovornosti , štetu od slučaja snosi sam oštećeni .

Međutim , ovo pravilo nije apsolutno , jer postoje određeni izuzeci . Na primjer , član 264. Zakona o obligacionim odnosima propisuje da se „ugovorom može proširiti odgovornost dužnika i na slučaj za koji se inače ne odgovara , ali se ispunjenje

⁴⁶ P. Klarić , M. Vedriš , Građansko pravo , Narodne novine , Zagreb , 2009. , str. 603

⁴⁷ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 208

ovakve ugovorne odredbe ne može zahtijevati ako bi to bilo u suprotnosti sa načelom savjesnosti i poštenja“. Zakon nalaže i odgovornost za tzv. mješoviti slučaj koji će postojati ako dužnik koji je pao u docnju želi da se pozove na nastupanje slučaja koji se dogodio nakon njegovog padanja u docnju .

10.2. Viša sila (vis maior)

Viša sila predstavlja određene događaje koji su izvanredni (nije ga mogao predvidjeti ni veoma pažljiv čovjek) , neizbježni (nije se mogao izbjeći ni sa najvećom mogućom pažnjom razumnog čovjeka) i spoljni (događaji koji nisu „skopčani“ sa djelatnošću lica od kojeg je šteta potekla)⁴⁸ .

Da li će se neka pojava smatrati višom silom , to zavisi od konkretne situacije . Kao viša sila najčešće će se pojaviti neki prirodni događaj , kao na primjer zemljotres, udar groma , klizanje tla i dr. Međutim , karakter više sile mogu poprimiti i društvene pojave , kao npr. ratovi , prekidi rada , zabrane uvoza , izvoza i sl.

10.3. Krivica oštećenog

Šteta koju trpi neko lice može biti posljedica ne samo tuđe , već i njegove vlastite radnje . Drugim riječima , ona može biti nerazdvojni rezultat ponašanja i počinioca i oštećenog . Oštećeni može svojim ponašanjem uticati da do štete uopšte dođe ili barem doprinijeti da ona bude veća nego što bi inače bila . U oba slučaja kaže se da postoji krivica oštećenog .

Za krivicu oštećenog obično se kaže da nije krivica u pravom smislu , s obzirom da se ne ispoljava u radnjama koje oštećuju tuđe pravno dobro .

Svako je , međutim , dužan da prema svojim dobrima pokaže bar onoliko obzira koliko je potrebno da ne bi „išao na ruku“ drugom licu kao počiniocu štete , da mu ne bi pomagao u njegovoj nedopuštenoj djelatnosti .

⁴⁸ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 209 i 210

Iako navedeno pravilo nije pravno , jeste običajno i moralno , odnosno pravilo zdravog razuma i pravo se njemu ne smije suprotstavljati⁴⁹ .

10.4. Sporazumno isključenje i ograničenje odgovornosti

Koristeći se načelom slobode ugovaranja , ugovorne strane mogu svoju odgovornost za štetu zbog kršenja ugovorne obaveze sporazumom unaprijed isključiti . To se postiže posebnim ugovornim klauzulama o neodgovornosti . Njima se može isključiti ne samo vlastita , već i tuđa odgovornost⁵⁰ .

Odgovornost se može isključiti samo za štetu izazvanu običnom nepažnjom , s obzirom da Zakon o obligacionim odnosima propisuje da se „odgovornost dužnika za namjernu ili krajnju nepažnju ne može unaprijed ugovorom isključiti“ (član 265. st. 1.) . Međutim , ni mogućnost isključenja odgovornosti za laki nehat nije neograničena , s obzirom da „sud može na zahtjev zainteresovane ugovorne strane poništiti i ugovornu odredbu o isključenju odgovornosti za običnu nepažnju , ako je takav sporazum proizašao iz monopolskog položaja dužnika ili uopšte iz neravnopravnog odnosa ugovornih strana“ (član 265. st. 2. ZOO) .

Pored sporazuma o isključenju odgovornosti , postoje i sporazumi o ograničavanju odgovornosti . Naime , može se ugovoriti najviši iznos naknade koji će dugovati ugovornik , a može se i predvidjeti naknada samo za određenu štetu (na primjer , direktnu) . Ni klauzule o ograničenju odgovornosti nisu dopuštene bezuslovno .

⁴⁹ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 212

⁵⁰ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 213

11. Odgovornost za drugog

11.1. Pojam i pravno regulisanje

Pod odgovornošću za drugog podrazumijeva se takva odgovornost kod koje jedno lice odgovara za štetu koju prouzrokuje drugo lice. Kod ove odgovornosti, pored štetnika i oštećenog, učesnik obligacionog odnosa je i odgovorno lice. To je lice koje nije prouzrokovalo štetu, ali za nju odgovara. Inače, odgovornost za drugog predstavlja izuzetak od pravila da je imovinska odgovornost, po pravilu, odgovornost za vlastito ponašanje.

Pod ovim naslovom ne podrazumijeva se, dakle, nikakva posebna vrsta odgovornosti koja bi se izdvajala bilo po osnovima ili po uslovima odgovornosti. I ovdje su u opticaju poznati osnovi i uslovi odgovornosti. Ono što je specifično je razdvajanje uloga (funkcija) štetnika od funkcije odgovornog lica. Ovakva pravna konstrukcija je u krivičnom pravu i uopšte „penalnim“ sistemima odgovornosti nezamisliva. Po tome se ona ovdje javlja kao specifična i uslovljena načelima pravičnosti⁵¹.

Odgovornost za drugog opravdava se posebnim odnosom između štetnika i odgovornog lica. To je obično, odnos zavisnosti i podređenosti ili odnos iz kojeg proizilazi neka obaveza za odgovorno lice koju ono zanemaruje⁵².

U svakom slučaju ovaj pravni institut - odgovornost za drugog, predviđa se u interesu oštećenog, jer mu omogućava da naplati štetu koja mu je oštećujućom radnjom prouzrokovana.

Odgovornost za drugog nije regulisana jedinstvenim pravnim pravilima, već se posebno regulišu pojedini njeni slučajevi između kojih postoje značajne razlike. U nekim slučajevima, odgovornost za drugog postoji paralelno sa odgovornošću lica koje je štetu prouzrokovalo, a u nekim ove druge odgovornosti nema. Ima, takođe, i slučajeva u kojima se ova odgovornost ne temelji na krivici, nego na samom faktoru prouzrokovanja štete, ali i slučajeva u kojima je krivica osnov odgovornosti. Međutim,

⁵¹ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 50

⁵² Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 215

krivica odgovornog lica uvijek se pretpostavlja . Nekad je pretpostavka njegove krivice relativna , tako da ono može dokazati da nije krivo , a nekad apsolutna i neoboriva .

Zakon o obligacionim odnosima u okviru dva posebna odsjeka reguliše , najprije, odgovornost za drugog , tj. odgovornost za duševno bolesne i zaostale u umnom razvoju , kao i odgovornost za maloljetnike , a zatim i odgovornost preduzeća i drugih pravnih lica prema trećem .

11.2. Odgovornost za maloljetnike

Lica koja nisu u stanju da shvate smisao i značaj svojih postupaka i da njima upravljaju , ne mogu biti kriva za svoje ponašanje . Ukoliko bi ponašanjem takvih lica bila prouzrokovana šteta drugome , ona neće odgovarati . Međutim , to ne znači da će se šteta smatrati kao posljedica slučaja i da će je snositi sam oštećeni . Moralni i pravopolitički razlozi ne dopuštaju da rizik te štete padne na oštećenog . Naprotiv , oni govore u prilog shvatanju da oštećenog treba obeštetiti , tj. dati mu pravnu mogućnost obraćanja za naknadu nekom drugom . Taj „neko“ može biti samo lice koje je vršilo nadzor nad maloljetnikom i koje je bilo u stanju da utiče na njegovo ponašanje , da ga odvрати od štetnih postupaka . U ta lica spadaju , prije svega , roditelji, odnosno staratelji maloljetnikovi , a zatim i druga lica pod čijim je nadzorom bio maloljetnik kad je štetu prouzrokovao (na primjer , škola) .

Odgovornost roditelja za svoje maloljetno dijete zavisi od uzrasta maloljetnika . Zakon o obligacionim odnosima pravi razliku između maloljetnika do sedam godina i maloljetnika preko sedam godina starosti . Za štetu koju prouzrokuje maloljetnik do navršene sedme godine , roditelji odgovaraju po principu kauzaliteta , tj. bez obzira na svoju krivicu (član 165. st. 1. ZOO) . Pravo uzima da se dijete do sedam godina mora svakodnevno i brižljivo nadzirati i ne upušta se u ocjenu ovoga društvenog zadatka roditelja koji se apsolutno pretpostavlja⁵³ i kojeg se roditelji ne mogu nikako ekskulpirati.

⁵³ Branko Morait , Obligationo pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 51

Za djecu uzrasta od sedam do četrnaest godina roditelji odgovaraju po principu relativno pretpostavljene krivice, tj. ukoliko ne dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice (član 165. st. 4. ZOO). Odgovornost roditelja po ovom osnovu postoji sve dotle dok dijete ne postane punoljetno⁵⁴, jer sve do tog doba roditelji imaju obavezu da se staraju o djeci i da vrše nadzor nad njima. U interesu je i oštećenog da roditelji odgovaraju i za maloljetnike koji su sposobni za rasuđivanje, jer oni najčešće nemaju vlastite imovine pa su platežno nesposobni.

Ako pored roditelja za štetu odgovara i dijete, njihova je odgovornost solidarna (član 166. ZOO).

Roditelji neće odgovarati za štetu koju prouzrokuje maloljetnik dok je pod nadzorom nekog trećeg lica (na primjer, škole ili neke druge ustanove), već odgovara to treće lice. Odgovornost trećeg lica, pod čijim se nadzorom dijete nalazilo u vrijeme prouzrokovanja štete, nešto je blaža nego odgovornost roditelja. Ono se može osloboditi odgovornosti ako dokaže da je nadzor vršilo na način na koji je obavezno ili da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora (član 167. st. 1. ZOO). U tom slučaju odgovaraju opet maloljetnikovi roditelji, supsidijarno, jer oštećeni ne treba da oстане bez naknade. Roditelji su odgovorni oštećenom i kad je dijete prouzrokovalo štetu dok se nalazilo pod nadzorom trećeg lica, ako je šteta nastala usljed lošeg vaspitanja maloljetnika, rđavih primjera ili poročnih navika koje je dijete „pokupilo“ od roditelja, ili ako se šteta iz bilo kojih razloga može roditeljima upisati u krivicu⁵⁵. Na primjer, usljed stalnih svađa, pijanstva i fizičkih obračuna u kući, dijete povremeno ispolji nasilno ponašanje u školi i za vrijeme časa nanese povredu šestarom učeniku ispred sebe. Ako je u takvom slučaju lice na kome leži dužnost nadzora (škola) isplatilo naknadu oštećenom, ima pravo zahtijevati od roditelja da mu naknade isplaćeni iznos (član 168. ZOO). Pojam roditelja i djeteta mora se uzeti u najširem pravnom značenju, (npr. djeca bračna i vanbračna, usvojena djeca).

⁵⁴ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 218

⁵⁵ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 218

11.3. Odgovornost za duševno bolesna lica i lica zaostalog umnog razvoja

Duševno bolesna lica i lica zaostalog umnog razvoja nesposobna su za rasuđivanje i zato se nalaze pod tuđim nadzorom, odnosno starateljstvom, Samim tim, ona nemaju ni deliktну sposobnost. Za štetu koju ta lica prouzrokuju drugome odgovara onaj koji je, na osnovu zakona, odluke nadležnog organa ili ugovora, dužan da vrši nadzor nad njima (staratelj, u širem, pravnom smislu riječi). Međutim, njegova odgovornost nije objektivna, već se zasniva na relativno pretpostavljenoj krivici. Relativna je iz razloga što je staratelj može oboriti „dokazivanjem da je vršio nadzor onako kako je bio obavezan ili ako dokaže da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora“ (član 164. st. 2. ZOO). Ukoliko to dokaže šteta će pasti na teret samog oštećenog, kao posljedica slučaja za koji se ne odgovara.

Neodgovorno lice koje nije sposobno za rasuđivanje, pod uslovima utvrđenim pravilima o odgovornosti o pravičnosti, može odgovarati za štetu koju je pričinilo drugome i tada neće odgovarati drugo odgovorno lice.

11.4. Odgovornost preduzeća za svoje zaposlene

Odgovornost za štetu koju zaposleni prouzrokuju na radu ili u vezi sa radom, regulisana je djelimično i Zakonom o obligacionim odnosima, koji propisuje da je za štetu koju zaposleni na radu ili u vezi sa radom prouzrokuje trećem licu, odgovorno preduzeće u kojem je zaposleni radio u trenutku prouzrokovanja štete (član 170. st. 1. ZOO). Zakon, dakle, nalaže da za nastanak odgovornosti preduzeća moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- a) da je štetu prouzrokovao zaposleni preduzeća, tj. lice koje je zasnovalo radni odnos sa preduzećem;
- b) da je šteta prouzrokovana trećem licu, što mogu biti pojedinci ili pravna lica, s tim što pojedinci mogu biti kako lica van preduzeća, tako i ostali radnici preduzeća, ali ne i samo preduzeće;

c) da je šteta prouzrokovana u radu ili u vezi sa radom , tj. za vrijeme radnog vremena , na radnom mjestu i u djelokrugu poslova koji su zaposlenom povjereni .

Osnov odgovornosti preduzeća za drugog , tj. njegovog radnika nalazi se u krivici preduzeća . Ta krivica se svodi na pogrešan izbor uposlenika , jer da je izabran i uposlen onaj koji bolje obavlja radne zadatke do štete ne bi ni došlo (culpa in eligendo) ili se radi o propustu poslodavca u nadgledanju zaposlenika (culpa in vigilando) koje se sastoji u nizu mjera i aktivnosti vezanih za pripremu , obuku , davanje uputstava i propisivanju pravila službe koje je morao izdavati i upućivati zaposleniku kako bi preduprijedio mogućnost nastanka štete⁵⁶ .

Međutim , i krivica preduzeća ima svoje granice . Tako se preduzeće može osloboditi odgovornosti za drugoga , a prema trećemu , ako dokaže da je zaposlenik u datim okolnostima postupao onako kako je trebalo (član 170. st. 1. ZOO) . To znači da se zaposleni pridržavao svih pravila i uputstava , a šteta je nastupila krivicom samog oštećenog , krivicom drugog lica ili dejstvom slučaja ili više sile . Bitno za oslobađanje preduzeća od odgovornosti jeste da dokaže da do njega nema krivice , odnosno da mu se štetni događaj ne može pripisati u krivicu .

Granice odgovornosti preduzeća , tj. obim njegove krivice sužava se i kada je zaposlenik prouzrokovao štetu , u radu ili u vezi sa radom , namjerno trećem licu . Tada oštećenik ima pravo zahtijevati naknadu štete neposredno od samog zaposlenika , čime se isključuju pravila o odgovornosti za drugog , u odnosu na zaduženje .

Pravilo po kojem preduzeće odgovara za drugog , tj. svog zaposlenika prema trećim licima po osnovu krivice , ne utiče na odgovornost za štetu koja potiče od opasnih stvari ili vršenja opasnih djelatnosti (član 170. st. 3. ZOO) .

„Poslodavac koji je naknadio štetu trećem licu , koju je prouzrokovao radnik na radu ili u vezi sa radom , namjerno ili zbog krajnje nepažnje , ima pravo od radnika zahtijevati naknadu isplaćenog iznosa“ , navodi profesor Faruk Sinanović . On u nastavku zaključuje „da se poslodavac ne može regresirati u slučaju kada je radnik pričinio štetu trećem licu običnom nepažnjom“⁵⁷ . Dakle , pravo preduzeća na regres

⁵⁶ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 53

⁵⁷ Faruk Sinanović , Radno pravo , OFF-SET Štamparija , Tuzla , 2016. , str. 280

uslovljeno je određenim stepenom krivice radnika . Ovo pravo preduzeća nije regulisano Zakonom o obligacionim odnosima , već odredbama Zakona o radu .

11.5. Odgovornost pravnog lica za štetu koju prouzrokuje njegov organ

Pravna lica djeluju preko svojih organa , tako da se radnje koje preduzimaju organi smatraju radnjama pravnog lica . Preko organa pravno lice je jedino u stanju da ispolji svoju volju , odnosno da preuzme obavezu prema trećima ili da stekne neko pravo . To ujedno znači da pravno lice , kao takvo , nije u stanju da prouzrokuje štetu , jer to mogu da učine samo njegovi organi . Zbog toga je sasvim logično što se propisuje da pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija (član 172. st. 1. ZOO) . Statutom ili nekim drugim autonomnim opštim aktom pravnog lica precizno su određeni poslovi koji spadaju u nadležnost pojedinih njegovih organa .

Pravno lice odgovara kako za postupke inokosnog (npr. direktor , upravnik i sl.) tako i za postupke kolektivnog organa . Jedini uslov jeste , kao što je već rečeno , da je organ pravnog lica trećem licu prouzrokovao štetu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija . Pravno lice neće odgovarati za štetu koju prouzrokuje lice koje nema svojstvo organa (npr. uzurpator) , kao ni za štetu koju njegov organ prouzrokuje van svoje funkcije organa (na primjer , direktor na izletu za vrijeme vikenda službenim kolima povrijedi pješaka) .

Za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećim licima , pravno lice odgovara bez obzira na svoju krivicu , tj. objektivno , s tim što se smatra da radnja organa , osim ako je u pitanju korišćenje opasne stvari odnosno obavljanje opasnih djelatnosti , treba da ima karakter delikta⁵⁸ .

Međutim , dok u spoljašnjem odnosu naknade štete prema trećem licu , pravno lice odgovara bez obzira na krivicu , u unutrašnjem odnosu između pravnog lica i njegovog organa koji je prouzrokovao štetu , pitanje stepena krivice je relevantno , ali samo u pogledu regresne tužbe . Naime , kad pravno lice isplati naknadu oštećenom ,

⁵⁸ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 222

ono stiče pravo regresa prema organu samo ukoliko je ovaj štetu prouzrokovao namjerno ili krajnjom nepažnjom (član 172. st. 2. ZOO).

Pravo na regres pravnog lica zastarijeva u roku od šest mjeseci od dana isplaćene naknade štete (član 172. st. 3. ZOO).

12. Odgovornost za štetu izazvanu opasnom stvari i opasnom djelatnošću

Objektivna odgovornost ili , kako se još naziva , odgovornost za naknadu štete bez krivice , ili kauzalna odgovornost ima širi i uži smisao . U širem smislu , to je svaka vrsta odgovornosti za štetu koja se ne zasniva na krivici štetnika , već na nekoj vrsti povećanog rizika koji povezuje štetnika i štetu . U užem smislu , objektivna odgovornost jeste odgovornost za opasne stvari i opasne djelatnosti , gdje se pretpostavlja da uzrok štete neposredno leži u opasnoj stvari , odnosno opasnoj djelatnosti .

12.1. Pojam opasne stvari i opasne djelatnosti

Opasne stvari i opasne djelatnosti Zakon o obligacionim odnosima pojmovno ne definiše , niti ih taksativno kazuistički nabraja (čl. 173- 177.) . Radi se o jednom opštem pravilu koje se pojavljuje kao generalna klauzula ili pravni standard⁵⁹ . Zbog toga se , hipotetički posmatrano , svaka stvar koja nas okružuje može , pod određenim uslovima , pojaviti kao opasna . Neke stvari su opasne samim tim što postoje (na primjer , otrov , eksploziv) , dok su druge opasne zbog položaja u kome se nalaze (na primjer , saksija na terasi) . Jedna ista stvar može biti i opasna i bezopasna u zavisnosti od toga da li je u stanju kretanja ili mirovanja (na primjer , automobil) . Međutim , pravno relevantno

⁵⁹ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 62

svojstvo opasne stvari ili djelatnosti sastoji se u njenoj mogućnosti da opasno ugrožava svoju okolinu , u neuobičajeno velikoj mjeri .

Budući da Zakon o obligacionim odnosima nije odredio pojam opasne stvari i opasne djelatnosti , ostalo je sudskoj praksi i pravnoj teoriji da to učini . Njihovim zajedničkim naporom došlo se do definicije po kojoj su opasne sve pokretne i nepokretne stvari koje svojim položajem , osobinama ili samim postojanjem predstavljaju povećanu opasnost po okolinu⁶⁰ . Slično tome , opasne djelatnosti su one aktivnosti od kojih prijeti neuobičajena opasnost štete po okolinu . Na primjer , željeznička i tramvajska preduzeća odgovaraju bez obzira na krivicu za štete koje se događaju pri obavljanju njihovog saobraćaja⁶¹ .

Odgovor na pitanje da li je neka stvar opasna u svakom konkretnom slučaju daje sud , rukovodeći se navedenim apstraktnim kriterijumom i sudskom praksom .

U sudskoj praksi navodi se čitav niz primjera opasnih stvari (i djelatnosti) : reaktori nuklearne energije , opasne energije i eksplozivi , mašine na parni i plinski pogon , otrovi , električne mašine , postrojenja jake struje i dalekovodi , automobili u pokretu , životinje itd.

12.2. Uslovi odgovornosti za štete od opasnih stvari ili opasnih djelatnosti

Odgovornost za opasne stvari i opasne djelatnosti ne zasniva se na krivici , već na stvorenom riziku . To je , dakle , objektivna odgovornost , za čiji nastanak su neophodna dva uslova objektivne prirode : šteta i uzročna veza⁶² između upotrebe opasne stvari , odnosno obavljanja opasne djelatnosti i nastale štete .

Zakon je postavio pomenuto pravilo koje ojačava procesni položaj oštećenog u sistemu objektivne odgovornosti , a to je pretpostavka uzročnosti . Naime , ako se šteta javi u vezi sa opasnom stvari ili djelatnosti , pretpostavlja se (bez dokazivanja) , da su one uzrokovale štetu . Suprotno se može dokazivati , tj. obarati pretpostavka uzročne

⁶⁰ P. Klarić , M. Vedriš , Građansko pravo , Narodne novine , Zagreb , 2009. , str. 615

⁶¹ Martin Vedriš , Osnove imovinskog prava , Informator , Zagreb , 1976. , str. 311

⁶² Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 224

povezanosti konkretne štete sa konkretnom stvari ili djelatnošću . Dovoljno je da oštećeni ukaže na okolnost povezanosti štete , koju je pretrpio , sa tzv. izvorom povećane opasnosti (pripisivanje štete)⁶³ .

Već smo istakli da je osnov objektivne (kauzalne) odgovornosti stvoreni rizik , a ne krivica . Takve stvari ili djelatnosti stvaraju rizik nastupanja štete zbog kojeg subjekti , u čiju korist ili interes spadaju ili djeluju , treba da odgovaraju u slučaju nastupanja štete . Ovaj rizik nastanka štete njihovi korisnici ne mogu otkloniti postupanjem sa najvećom pažnjom , tako da je njihovu odgovornost bespredmetno vezivati za njihovu krivicu .

12.3. Odgovorna lica za štete od opasnih stvari ili opasnih djelatnosti

Sa stanovišta oštećenog najvažnije je pitanje ko odgovara za štetu ? Prema našem pravu za štetu od opasne stvari , po pravilu , odgovara njen **imalac** , a za štetu od opasne djelatnosti odgovara lice koje se njom bavi⁶⁴ , odnosno njihov **vršilac** . I dok lice koje se bavi opasnom djelatnošću nije teško odrediti , pitanje ko se smatra imaoцем opasne stvari izaziva izvjesne nedoumice . Jedni smatraju da se pod imaoćem podrazumijeva vlasnik stvari , dok drugi misle da izrazi „imalac“ i „držalac“ imaju istovjetno značenje . Pri tom , odgovornost imaoća je sasvim logična ne samo zbog toga što on , po pravilu , ima neposrednu korist od stvari , već i zato što posjeduje vlast raspolaganja njome i u stanju je da otkloni opasnost štete .

Ukoliko je imaoću oduzeta opasna stvar na protivpravan način , tj. mimo njegovog znanja i volje , za štetu koja od nje potiče ne odgovara on , nego **neovlašćeni držalac** , tj. onaj koji mu je oduzeo opasnu stvar (član 175. ZOO) . U tom slučaju , sasvim je logično što prestaje odgovornost imaoća , jer je mimo svoje volje lišen državnine i mogućnosti da stvar nadgleda i kontroliše . Međutim , ako je imalac svojom krivicom omogućio držaoću da protivpravnom radnjom dođe u posjed opasne stvari

⁶³ Branko Morait , Obligaciono pravo , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 63

⁶⁴ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 174. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 44

(na primjer , ostavio je ključeve u nezaključanom automobilu) , onda i on odgovara solidarno sa neovlašćenim imaoem⁶⁵ .

Ukoliko neko treće lice (**ovlašćeni držalac**) pravnim poslom preuzme opasnu stvar od imaoa on će , za sve vrijeme dok je ta stvar pod njegovim nadzorom , odgovarati za eventualne štete umjesto imaoa . Ista odgovornost pogodiće treće lice koje je , po prirodi posla , dužno stvar nadzirati za vrijeme dok se nalazi u njegovoj detenciji . Na primjer , majstor kod kojeg se stvar nalazi na popravci . U ovu kategoriju trećih lica ne ulaze lica koja su na radu (po osnovu radnog odnosa) kod imaoa , jer za njihove postupke i propuste odgovara imalac , isto kao da ih je on sam učinio ili propustio .

Pored ovlašćenog držaoa , odgovaraće solidarno i imalac stvari , ako je šteta proizašla iz neke skrivene mane ili skrivenog svojstva stvari na koje imalac nije skrenuo pažnju držaoa (član 176. st. 2. ZOO) . Na primjer , ručica gasa na gliseru se povremeno zaglavljuje kad je u položaju za vožnju unazad , pa pošto s tim problemom nije bio upoznat , ovlašćeni držalac načini štetu trećem licu .

Ukoliko imalac povjeri opasnu stvar licu koje nije osposobljeno ili nije ovlašćeno da njome rukuje , onda samo imalac odgovara za štetu koja potekne od opasne stvari⁶⁶ . Na primjer , imalac preda gliser licu koje nema dozvolu za upravljanje takvim plovnim objektom i ovaj načini štetu trećem licu .

12.4. Oslobođanje imaoa opasne stvari od odgovornosti

Oslobođanje od odgovornosti imaoa za štetu koja potiče od opasnih stvari ili djelatnosti , ili je nastupanje štete samo s njima u vezi , postavlja problem mogućnosti njihovog oslobođanja od odgovornosti . Takva mogućnost , na prvi pogled i ne postoji⁶⁷ .

⁶⁵ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 225

⁶⁶ H. Hajdarević , H. Tajić , V. Simović , Zakon o obligacionim odnosima član 176. st. 4. , Privredna štampa , Sarajevo , 2011. , str. 759

⁶⁷ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 64

Međutim, da bi se uopšte moglo govoriti o odgovornosti za bilo kakvu štetu, kako subjektivnoj, tako i objektivnoj, mora se ispitati uzročnost, odnosno uzročna veza koja povezuje, na ovaj ili onaj način, tj. neposredno ili posredno, štetu i odgovorno lice. Kada je u pitanju subjektivna odgovornost, ta uzročnost je neposredna (šteta i ponašanje štetnika), a kada je riječ o objektivnoj odgovornosti, ta uzročnost je posredna (šteta, opasna stvar, imalac opasne stvari).

Analogno tome, ukoliko se dokaže da nema uzročne veze između opasne stvari i štete, odnosno da šteta potiče od nekog uzroka koji se nalazio van stvari, a čije se dejstvo nije moglo predvidjeti, ni izbjeći ili otkloniti, to ima kao posljedicu da ne postoji ni odgovornost za štetu kako vlasnika, tako i držaoca opasne stvari (član 177. st. 1. ZOO). Iako se u Zakonu ne koristi kao pojam, zakonodavac je očigledno imao u vidu **višu silu**, pod kojom se podrazumijeva spoljni događaj koji je istovremeno izvanredan i neotklonjiv.

Daljnja mogućnost oslobođenja od odgovornosti odgovornog lica postoji ukoliko ono dokaže da šteta potiče od isključive radnje oštećenog ili radnje trećeg lica.

Radnja oštećenog je aktivnost samog oštećenog da ga pogodi šteta u nekom viktimološkom smislu, u smislu „krivice“ same žrtve. Ako je on isključivo doprinio nastupanju štete, po sopstvenu ličnost ili imovinu, sam će je, definitivno i snositi⁶⁸. Zakonodavac ne koristi izraz „krivica oštećenog“, već „radnja oštećenog“, da bi se stavio akcenat na objektivnom doprinosu oštećenog nastanku štete, što znači da je nebitno da li je on sposoban za rasuđivanje, odnosno da li je njegovo ponašanje skrivljeno (na primjer, i radnja djeteta koje nije sposobno za rasuđivanje može isključiti odgovornost imaoca opasne stvari). Imaocu ili vršiocu dovoljno je da ukaže na faktičke radnje oštećenog lica koje su isključivo doprinijele nastanku štete, te da je nije mogao predvidjeti, spriječiti ili otkloniti. Ukoliko ove okolnosti dokaže, imalac se, u potpunosti oslobađa odgovornosti i štetu će snositi sam oštećeni. Imalac ili vršilac se samo djelimično oslobađa odgovornosti ako dokaže da je oštećeni djelimično doprinio nastanku štete, a da se ostatak štete mora pripisati imaocu opasne stvari ili vršiocu opasne djelatnosti, čija je stvar ili djelatnost uzrok štete. To, u stvari, znači da će oštećeni dobiti umanjenu naknadu za onoliko koliko je i sam doprinio sopstvenoj šteti.

⁶⁸ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 65

Radnja trećeg lica , prema svome dejstvu u pogledu funkcije uzroka štete , kao i prema pravilima kojima se ocjenjuje njen udio u prouzrokovanju štete i u odgovornosti za prouzrokovanu štetu , može se , mutatis mutandis , preuzeti iz prethodnog izlaganja⁶⁹ , o značaju radnje oštećenog za pitanje utvrđivanja odgovornog lica i odgovornosti odgovornog lica za štete koje nastaju od opasnih stvari ili opasnih djelatnosti . Trećim licem neće se smatrati lice koje upravlja sa stvari ili njegov pomoćnik , poslužilac ili opslužilac , kojeg je imalac angažovao pri upotrebi i iskorišćavanju stvari ili vršenju djelatnosti .

13. Posebni slučajevi objektivne odgovornosti

Zakon o obligacionim odnosima , pored opštih pravila o odgovornosti u vezi sa opasnim stvarima i opasnim djelatnostima , sadrži i posebna pravila i to : o odgovornosti u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu i o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom .

13.1. Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu

Zakon o obligacionim odnosima sadrži posebna pravila o odgovornosti za štetu nastalu u slučaju udesa izazvanog motornim vozilima u pokretu . Do njega dolazi , najčešće , kada se sudare dva ili više vozila . Pri tom štetu mogu trpjeti sami imaooci vozila i treća lica (na primjer , putnici u vozilu , pješaci i biciklisti) . Međutim , pravila o naknadi koja za njih važe nisu istovjetna⁷⁰ . Jedna se predviđaju za regulisanje međusobne odgovornosti imaoaca vozila , a druga za regulisanje odgovornosti imaoaca vozila prema trećim licima .

Pri sudaru motornih vozila u pokretu šteta , po pravilu , nastaje na svim vozilima koja su učestvovala u sudaru . Usljed toga bivaju oštećeni svi njihovi imaooci pa zato

⁶⁹ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 66

⁷⁰ Abedin Bikić , Obligaciono pravo , Pravni fakultet , Sarajevo , 2007. , str. 221

nema potrebe diobe svih zainteresovanih lica na počinioca štete i oštećene . U stvari , svi su oni i počinioci štete i oštećenici , i dužnici i povjerioci naknade . I upravo ova okolnost čini da je uzajamna odgovornost imalaca sudarenih motornih vozila znatno složenija nego što je njihova odgovornost prema trećim licima .

Prema našem pozitivnom pravu , na odgovornost imalaca (vlasnika ili držaoca) motornih vozila , jednog prema drugome , primjenjuju se pravila subjektivne odgovornosti⁷¹. Ona , dakle , zavisi od krivice za udes . Ako je do udesa došlo isključivom krivicom jednog imaoca , onda sam snosi svoju štetu i duguje naknadu drugom imaocu . Pokaže li se da je krivica obostrana , ukupna šteta među njima razdjeljuje se srazmjerno krivici . Ukoliko nema krivice nijednog od njih imaoci odgovaraju za ukupnu štetu , na ravne dijelove , ali pod uslovom da razlozi pravičnosti ne određuju što drugo (član 178 st. 1. , st. 2. i st. 3. ZOO) . Tu Zakon daje sudu ovlašćenje da s obzirom na okolnosti slučaja , nađe pravičnu srazmjeru (na primjer , svakako nije pravično da vlasnik poslednjeg modela „mercedesa“ i vlasnik „juga“ starog dvadeset godina odgovaraju za ukupnu štetu na ravne dijelove) . U takvim slučajevima ne samo što razlozi pravičnosti diktiraju različitu srazmjeru , već to podržavaju i teorijski argumenti . Naime , ne izaziva isti stepen povećanog rizika po okolinu svaka opasna stvar iste vrste . Tako npr. automobil veće snage , kubikaže i težine , izaziva veći rizik od onog koji ima manju snagu , kubikažu i težinu , ili u odnosu između kamiona s prikolicom koji prevozi drvo i putničkog vozila očigledno je da je razlika u stvorenom riziku ogromna . Dosljedno tome , dužnost suda je da , procjenjujući razliku u stvorenom riziku , vrijednosti vozila i visini štete koju su pretrpjele obje strane ukupno , ali i pojedinačno , donese odluku koja će zadovoljiti najvišu složenu vrlinu u kojoj se spajaju pravo i etika , a to je princip pravičnosti .

Ukoliko je u udesu izazvanom motornim vozilom u pokretu štetu pretrpjelo treće lice , uspostavlja se zakonska solidarna odgovornost⁷² vlasnika , odnosno držalaca tih vozila . Svaki od njih , dakle , duguje naknadu cijele štete i ne može se braniti time da je drugi imalac isključivo ili djelimično kriv za udes . Poslije isplate štete trećem , strana koja je ispunila solidarnu obligaciju ima pravo regresa prema drugoj . Visina regresa zavisiće od stepena krivice i drugih relevantnih okolnosti , dakle , sve do primjene kriterijuma pravičnosti .

⁷¹ Abedin Bikić , Naknada štete , Pravni fakultet , Sarajevo , 2010. , str. 67

⁷² Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 178. st. 4. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 45

13.2. Odgovornost proizvođača za štetu koju je izazvala stvar sa nedostatkom

Osnovna obaveza proizvođača jeste da na tržište plasiraju bezbjedne proizvode , da vrše adekvatnu kontrolu kvaliteta i sigurnosti i da na jasan način upozore korisnika na moguće rizike upotrebe proizvoda . Stavljanjem proizvoda u promet proizvođač je dužan , i ima interes , da prihvati odgovornost da će proizvod biti pogodan za redovnu upotrebu i namjenu za koju je proizveden , kao i odgovornost za opravdano preuzete rizike . Na tržištu se pojavljuju proizvodi koji posjeduju svojstva koja povlače različite rizike i pri normalnoj upotrebi , proizvodi koji nisu u skladu sa standardima sigurnosti , ili posjeduju nedostatke (greške) koji pri njihovoj upotrebi mogu izazvati povrede ličnih i materijalnih dobara korisnika ili trećih lica . S obzirom da proizvođač ostvaruje profit od proizvoda čijim plasiranjem nastaje rizik štete , pravično je i da snosi teret naknade štete koja nastane od njegovog proizvoda .

Kao proizvođač se smatra i lažni proizvođač – onaj ko se predstavlja kao proizvođač stavljanjem svog imena , zaštitnog znaka ili drugog obilježavajućeg znaka na proizvod i lice koje uvozi proizvod namijenjen prodaji (odgovorno lice) . Ako proizvod ne sadrži podatke o proizvođaču , prodavac ima položaj proizvođača , osim ako u razumnom roku ne obavijesti oštećenog o identitetu proizvođača , odnosno lica od koga je nabavio proizvod . Takođe , ukoliko uvozni proizvod ne sadrži podatke o uvozniku , prodavac ima položaj proizvođača , iako proizvod sadrži podatke o proizvođaču⁷³ .

Stvar sa nedostatkom ne podudara se sa pojmom tzv. opasne stvari , u smislu pravila odgovornosti za štetu , jer proizvođač stvari sa nedostatkom ne odgovara zato što je njen imalac ili držalac , nego zato što je takvu stvar proizveo i stavio je u promet . Osnov njegove odgovornosti je neka vrsta opasne djelatnosti .

Odgovornost za stvar sa nedostatkom , dakle , nastaje ako je ona stavljena u promet (na primjer , prodana , data na poslugu , poklon) . Stvar nije stavljena u promet kada se upotrebljava u krugu fabrike koja je proizvodi ili ako je izložena u samoposluzi , pa je potrošači razgledaju i sl.

⁷³ Ilija Babić , Privredno pravo , Singidunum , Beograd , 2008. , str. 122

Šteta o kojoj je riječ nije „šteta zbog mane“, već „šteta od mane“. Ne sastoji se, dakle, u umanjenoj tržišnoj ili upotrebnoj vrijednosti pribavljenog proizvoda, već u pretrpljenom gubitku na ostalim pravno zaštićenim dobrima kupca (tijelu, zdravlju, životu ili stvarima). Za nju su uobičajeni izrazi: sekundarna, sporedna, posredna, prateća ili refleksna šteta⁷⁴.

Od refleksne štete Zakon štiti, prije svega, kupca, ali i korisnika stvari sa nedostatkom, kao i treća prisutna lica koja su se slučajno zadesila u blizini stvari.

Između fakta postojanja stvari sa nedostatkom i nastale štete mora postojati uzročna veza. Svaki nedostatak ne povlači automatski odgovornost proizvođača, s obzirom da postoje stvari koje zbog svojih nedostataka ne funkcionišu ili nisu upotrebljive, ali usljed čije upotrebe drugima nije nastala šteta. Šteta mora nastati kao posljedica tog konkretnog nedostatka, jer proizvođač ne odgovara za postojanje nedostatka, nego zbog toga što je šteta nastala.

Proizvođač odgovara za štetu nastalu od proizvoda sa nedostatkom bez obzira na to da li je znao za nedostatak. Ipak, treba praviti razliku onih (nesavjesnih) proizvođača koji su znali za nedostatak, a ipak su stvar stavili u promet, jer tada je riječ o subjektivnoj odgovornosti, i to o njenom najvišem stepenu (namjera), i onih (savjesnih) koji nisu znali da postoji nedostatak stvari koji predstavlja opasnost štete za lica ili stvari, u kom slučaju su dužni da naknade tako nastalu štetu po objektivnoj odgovornosti.

U slučaju kad je šteta potekla od stvari koju nije proizvelo samo jedno lice, već u kooperaciji više njih, sudska praksa se opredjelila za stanovište da se kao odgovorno lice javlja finalni proizvođač.

Naravno, i ovdje postoje određena pravila koja omogućavaju proizvođaču da se oslobodi odgovornosti ako dokaže: da nije stvar stavio u promet; da nedostatak vjerovatno nije postojao u vrijeme kada je stavio proizvod u promet ili da se pojavio kasnije; da on nije proizveo proizvod namijenjen za prodaju i da proizvod nije proizveden u okviru njegove redovne djelatnosti⁷⁵ itd.

⁷⁴ Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 229

⁷⁵ Ilija Babić, Privredno pravo, Singidunum, Beograd, 2008., str. 123

14. Posebni slučajevi odgovornosti

Pored odgovornosti za sebe , za drugog i za štetu od opasnih stvari , odnosno opasnih djelatnosti , Zakon o obligacionim odnosima uređuje nekoliko različitih slučajeva odgovornosti u okviru jedne jedinstvene grupe . Ovi slučajevi odgovornosti ne mogu se svrstati ni u jedan od dosad navedenih oblika odgovornosti , ali i među sobom nemaju nekih dodirnih tačaka . Ti slučajevi su sledeći : odgovornost usljed terorističkih akata , javnih demonstracija ili manifestacija ; odgovornost organizatora priredbi ; odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći ; odgovornost u vezi sa obavezom zaključenja ugovora ; odgovornost u vezi sa vršenjem poslova od opšteg interesa .

14.1. Odgovornost usljed terorističkih akata , javnih demonstracija ili manifestacija

Svako društvo je obavezno da štiti svoje građane , pa kada to propusti uraditi ili to uradi na loš način tada je ono i obavezno naknaditi štetu . Zakon o obligacionim odnosima predviđa odgovornost društveno – političke zajednice , čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spriječe štetu , ako je uzrok štete akt nasilja ili terora, odnosno javne demonstracije i manifestacije , a šteta se sastoji u tjelesnoj povredi ili smrti lica , ili oštećenju ili uništenju imovine fizičkog lica (član 180. st. 1.) . Nije , dakle , riječ o odgovornosti države zbog nepravilnog ili nezakonitog rada njenih organa , već objektivna odgovornost države , koja postoji nezavisno od propusta njenih organa .

Određena lica , međutim , nemaju pravo na naknadu štete po ovom osnovu , a to su : organizatori , učesnici , podstrekači i pomagači u aktima nasilja ili terora u javnim demonstracijama i manifestacijama , koje su usmjerene na podrivanje ustavom utvrđenog društvenog uređenja⁷⁶.

Društveno - politička zajednica duguje naknadu i u slučaju kada je poznato lice koje je štetu prouzrokovalo i koje je za nju odgovorno po opštim pravilima , s tim što ona ima pravo da zahtijeva naknadu isplaćenog iznosa štete od lica koje je za tu štetu

⁷⁶ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 180. st. 2. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 46

subjektivno odgovorno , odnosno koje ju je prouzrokovalo (član 180. st. 3. ZOO) . To pravo zastarijeva u rokovima propisanim za zastarjelost potraživanja naknade štete (član 180 . st. 4. ZOO) .

14.2. Odgovornost organizatora priredbi

Priredbe koje podrazumijevaju okupljanje većeg broja ljudi , kako u zatvorenom , tako i na otvorenom prostoru , mogu biti tako organizovane da dođe do izvanrednih okolnosti , kao što je nekontrolisano kretanje mase i sl. Priredbe u zatvorenom prostoru mogu biti sportska nadmetanja , političke tribine , bioskopi , disko klubovi i sl . Priredbe na otvorenom prostoru mogu biti , takođe , sportske utakmice , mitinzi , rok koncerti i dr. Ukoliko na nekoj takvoj priredbi dođe do štete koja nastane usljed smrti ili tjelesne povrede fizičkog lica , a usljed izvanrednih okolnosti koje nisu mogle da se kontrolišu , na primjer , opšta tuča , guranje mase koja stisne ljude do ograde i povrijedi ih , ili juriš ka izlazu pri čemu neko bude pregažen , bacanje eksplozivnih materijala u masu , bacanje kamenja i sl. , tada po objektivnoj odgovornosti za pretrpljenu štetu odgovara organizator takve priredbe⁷⁷. Svakako , ukoliko se utvrdi nečija subjektivna odgovornost, organizator priredbe imaće pravo regresa (na primjer , utvrdi se ko je određeno lice lišio života) .

14.3. Odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći

Lice koje bez opasnosti po sebe uskrati pomoć drugom licu čiji su život ili zdravlje očigledno ugroženi , odgovara za štetu koja je otuda nastala , ako je on tu štetu , prema okolnostima slučaja , morao predvidjeti (član 182. st. 1. ZOO) . Očigledno je da odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći nije ipak безусловna , već pretpostavlja izvjesne uslove . Prvi je , naime , da licu koje se nalazi u opasnosti budu ugroženi život ili zdravlje (nije , dakle , u pitanju imovina) . Drugi je uslov da „spasilac“ može pružiti pomoć ne izlažući samog sebe takvim opasnostima . Od njega se ne zahtijeva žrtvovanje za drugog . Treći je uslov da je lice koje je pomoć

⁷⁷ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 181. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 46

uskratilo štetu , prema okolnostima slučaja , moralo predvidjeti⁷⁸ . Ono ne odgovara za nepredvidivu štetu , odnosno potreban je najviši stepen predviđanja date posljedice . Na primjer , lice koje je odličan plivač ne pruži pomoć ženi koja se davi blizu obale , ili naoružano službeno lice pusti da psi lutalice teško povrijede dijete i sl. Iz navedenog proizilazi da u slučaju uskraćivanja neophodne pomoći nije u pitanju objektivni , već naprotiv , subjektivni oblik odgovornosti za pričinjenu štetu . Pošto je u pitanju odgovornost po osnovu krivice , okolnosti slučaja mogu biti takve da pravičnost zahtijeva da se odgovorno lice za uskraćivanje pomoći oslobodi⁷⁹ . Nema sumnje da bi sud iz istih razloga njegovu odgovornost mogao i umanjiti .

14.4. Odgovornost u vezi sa obavezom zaključenja ugovora

Zakon o obligacionim odnosima predviđa da će lice koje je po zakonu obavezno da zaključi neki ugovor , a to ne učini bez odlaganja na zahtjev zainteresovanog lica , biti dužno da oštećeniku naknadi pretrpljenu štetu koja je proizašla iz nezaključenja ugovora (član 183.) . Samo je po sebi razumljivo da odbijanje zaključivanja ugovora treba da bude neopravdano⁸⁰ . Ako se to čini zato što zainteresovano lice nije ispunilo sve potrebne uslove koji se traže za zaključenje ugovora , odbijanje da se sa njim ugovor zaključi ne povlači odgovornost , jer šteta nije rezultat protivpravnog ponašanja . Ova odgovornost zasniva se na neizvršavanju zakonske obaveze na određeno činjenje , i njoj bi bilo mjesta čak i u slučaju da zakonom nije predviđena . Drugim riječima , ona proističe iz opštih pravnih načela , čija se važnost Zakonom o obligacionim odnosima samo posebno naglašava . Na primjer , pošto je pribavilo sve odgovarajuće dozvole , lice napravi poslovni objekat , otvori softversko preduzeće , preda zahtjev za zaključenje ugovora sa Elektrodistribucijom , odnosno za priključenje električne energije i zaključi ugovor s preduzećem u inostranstvu da ga sukcesivno snabdijeva odgovarajućim dijelovima softvera . Ako bi Elektrodistribucija , bez opravdanog razloga , dakle , svojom krivicom , odugovlačila sa zaključenjem takvog ugovora zainteresovani bi mogao da pretrpi štetu . U takvim slučajevima , kao lice koje je obavezno da po

⁷⁸ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 237

⁷⁹ H. Hajdarević , H. Tajić , V. Simović , Zakon o obligacionim odnosima član 182. st. 2. , Privredna štampa , Sarajevo , 2011. , str. 761

⁸⁰ Jakov Radišić , Obligaciono pravo , Savremena administracija , Beograd , 1982. , str. 238

zakonu zaključi traženi ugovor , Elektrodistribucija bi bila dužnik naknade štete . Ovo je, razumije se , vrsta subjektivne odgovornosti za pretrpljenu štetu .

14.5. Odgovornost u vezi sa vršenjem poslova od opšteg interesa

Ova vrsta odgovornosti je „povezana“ s prethodnom . Naime , preduzeća i druga pravna lica koja vrše komunalnu ili drugu sličnu djelatnost od opšteg interesa odgovaraju za štetu ako bez opravdanog razloga obustave ili neredovno vrše svoju uslugu (čl. 184 ZOO) . U prethodnom slučaju lice koje je po zakonu obavezno da zaključi neki ugovor , a to ne učini bez odlaganja na zahtjev zainteresovanog lica , dužno je da oštećeniku naknadi štetu , dok u ovom slučaju organizacija neuredno izvršava svoju ugovornu obavezu ili čak prestane da je izvršava , a sve to bez opravdanog razloga . Tako , na primjer , Elektrodistribucija bez opravdanog razloga ukine dovod struje ili je isporučuje , ali uz svakodnevne prekide i time nanese štetu oštećeniku . Naravno , ukoliko neko lice duže vrijeme , i pored opomene , ne izvršava svoj dio obaveze , ne plaća račune za utrošenu električnu energiju , ne može se pozivati na ovaj propis , jer pravno lice nije obustavilo izvršenje svoje obaveze bez opravdanog razloga . Naprotiv , kauza obaveze jedne strane jeste uredno izvršenje obaveze druge strane .

14.6. Odgovornost više lica za istu štetu

Iako Zakon o obligacionim odnosima odgovornost više lica za istu štetu ne reguliše u odsjeku koji posvećuje posebnim slučajevima odgovornosti , nego o njoj govori u zasebnom odsjeku 8. nama se čini da je i ovaj slučaj odgovornosti osoben pa ga zato izlažemo zajedno sa ostalim posebnim slučajevima .

Nisu rijetki slučajevi u kojima više lica prouzrokuje istu štetu . U prouzrokovanju te štete oni mogu učestvovati neposredno (kao neposredni izvršioci jedne ili više radnji) ili posredno (kao podstrekači ili pomagači) , a mogu je prouzrokovati radeći

zajedno ili odvojeno , tj. nezavisno jedan od drugoga . U svim tim slučajevima radi se o odgovornosti više lica za istu štetu .

Osnovna pitanja koja se javljaju kod šteta prouzrokovanih od strane više lica su: ko i kako odgovara oštećenom za štetu , odnosno može li oštećeni od bilo kog zahtijevati puni iznos štete ili je ovlašćen tražiti samo djelimičnu naknadu od svakog lica ? Zatim , kakav je unutrašnji odnos između štetnika ili kako se rješava pitanje regresa između više štetnika ?

Pravilo je da za štetu koju više lica prouzrokuje zajedno , svi učesnici odgovaraju solidarno⁸¹ , s tim što solidarno sa njima odgovaraju i podstrekač i pomagač , kao i onaj koji je pomogao da se odgovorna lica ne otkriju (član 206 . st 2. ZOO) .

Solidarno odgovaraju i lica koja su štetu prouzrokovala radeći nezavisno jedno od drugog , ako se ne mogu utvrditi njihovi udjeli u prouzrokovanoj šteti (član 206. st. 3. ZOO) , kao i lica koja su na neki način međusobno povezana , ako je nesumnjivo da je neko od njih štetu prouzrokovao , a ne može se utvrditi ko je (član 206. st. 4. ZOO) . Tako , na primjer , kada je više fabrika , nezavisno jednih od drugih , ispuštalo u rijeku opasne i štetne stvari , kao što su nafta i naftni derivati , fenoli i deterdženti , pa je nastupio pomor ribe u ribogojilištu tužioca (jer se ribnjak snabdijeva vodom iz rijeke) radi se o odgovornosti više lica za istu štetu i njihova odgovornost je solidarna, s obzirom da se ne može utvrditi udio svakog štetnika u nastanku štete . Oštećeni isplatu naknade može zahtijevati bilo od svakog od njih pojedinačno , bilo od svih njih zajedno ili samo od nekih od njih . U literaturi se kao primjer za drugu stavku navodi slučaj kada dva lovca , ne znajući jedan za drugog , pucaju iz oružja istog kalibra i teško rane treće lice , ali samo jednim metkom . Zna se da su oba lovca pucala i da je samo jedan ranio oštećenog , ali se ne zna koji je to lovac . Oba lovca odgovaraju solidarno za naknadu štete , s obzirom da su postupala protivpravno i skrivljeno , a to što se ne može tačno utvrditi koji od njih je uputio fatalni hitac ne može se staviti na teret oštećenom da on dokazuje koje je lice zaista prouzrokovalo štetu .

⁸¹ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 206. st. 1. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 51

Posebno se predviđa i solidarna odgovornost naručioca i izvođača radova na nepokretnosti za štetu koja je trećem licu prouzrokovana u vezi sa izvođenjem tih radova⁸². Tako , na primjer , naručilac i izvođač radova solidarno odgovaraju za štetu nastalu ozljeđivanjem pješaka zbog neispravno postavljene skele . Nasuprot tome , naručilac posla neće odgovarati za štetu koju je pričinio izvođač radova na pokretnoj stvari , ako je izvođač radova isključivo kriv za nastanak štete .

U međusobnom odnosu , solidarni dužnici ne odgovaraju za ukupnu štetu , već samo za njen srazmjern dio . S obzirom na to , solidarni dužnik koji isplati više nego što iznosi njegov udio u šteti , može tražiti od svakog od ostalih dužnika da mu naknadi ono što je platio za njega (član 208. st. 1. ZOO) . Visinu udjela svakog dužnika sud određuje prema težini njegove krivice i težini posljedica koje su proistekle iz njegovog djelovanja (član 208. st. 2. ZOO) , s tim što na svakog dužnika pada jednak dio , ako se udjeli dužnika ne mogu utvrditi , osim ako pravičnost zahtijeva da se u konkretnom slučaju drugačije odluči (član 208. st. 3, ZOO) .

⁸² H. Hajdarević , H. Tajić , V. Simović , Zakon o obligacionim odnosima član 207. , Privredna štampa , Sarajevo 2011. , str. 766

II NAKNADA ŠTETE

1. Uopšte o naknadi štete

Osnovni cilj zasnivanja obligacionog odnosa činjenicom prouzrokovanja odnosno nastanka štete sastoji se u potrebi da se , ovim pravnim metodom , ukloni štetna posljedica koju je oštećeni , „ni kriv ni dužan“ , doživio na svojoj ličnosti ili svojoj imovini .

Pod popravljanjem ili naknadom štete , naime , podrazumijeva se uklanjanje , naknađivanje ili ublažavanje štetnih posljedica koje su nastale zbog neke štetne radnje⁸³ . Shodno tome , cilj obaveze na naknadu štete jeste da štetnik ukloni štetu koju je prouzrokovao . U tom cilju štetnik je dužan oštećenom nešto da ili učini u odgovarajućoj mjeri i na odgovarajući način , a da to odgovara , s jedne strane , prirodi i veličini učinjene štete , a sa druge strane , načinu na koji se sama šteta ili bar njezine posljedice mogu ukloniti .

Iz pojma štete vidjeli smo da ona može biti materijalna i nematerijalna . Kada je riječ o materijalnoj šteti , to je poremećaj koji je stvorio štetni događaj u imovini oštećenika . Ako je posrijedi stvarna šteta , taj poremećaj je neposredan , a ukoliko je riječ o izgubljenoj dobiti , taj poremećaj je posredan , ali je , u svakom slučaju , moguće povratiti izgubljenu ravnotežu u imovini oštećenika tako što će štetnik , odnosno odgovorno lice , u tu svrhu angažovati dio svoje imovine , sve dok tas na terazijama imovine oštećenika ne dođe ponovo u prvobitnu ravnotežu . Ako je u pitanju neimovinska šteta , onda je povraćaj poremećene ravnoteže specifičan , jer nije riječ o materijalnoj , fizičkoj ravnoteži , kao u prethodnom slučaju , već o nematerijalnoj psihičkoj ravnoteži . Otuda i različita pravila koja prate ispravljanje štete , ali ono što čini zajednički imenilac u svim slučajevima pretrpljene štete jeste da se ta povreda može , makar i ne sasvim adekvatno , svesti na novac . Ta svodljivost povrede na

⁸³ P. Klarić , M. Vedriš , Građansko pravo , Narodne novine , Zagreb , 2009. , str. 627

novac , kao opšti ekvivalent imovinskog opštenja , jeste bitan uslov da uopšte može doći do ispravljanja štetnih posljedica⁸⁴ .

Inače , u teoriji traje terminološki spor oko preciznosti termina koji označavaju razne načine otklanjanja štetnih posljedica . Izvjesni autori smatraju da u tom smislu treba koristiti izraz popravlanje štete , jer je naknada štete samo jedan od mogućih oblika popravlanja štete koji se sastoji u novčanom ekvivalentu⁸⁵ . Naravno , nije neprihvatljiva ova distinkcija . Drugi , međutim , smatraju da izraz naknada štete , koji se odomaćio u običnom govoru i u nauci , treba shvatiti šire od same ove riječi , jer ona je direktno ili indirektno uklanjanje štetnih posljedica štetnikove radnje . Drugim riječima , u širem smislu naknada štete podrazumijeva sve moguće oblike ispravljanja posljedica koje je šteta nanijela . S druge strane , kada se koristi uži smisao ovog pojma , jednostavno se precizira pridjevom : novčana naknada štete .

Odgovorno lice može , površno rečeno , biti obavezano na tri oblika naknade štete . To su : restitucija , novčana naknada i satisfakcija⁸⁶ .

U kojem će se obliku izvršiti naknada ili popravlanje štete zavisi , prije svega , od vrste štete . U našem se zakonu govori o materijalnoj (imovinskoj) i nematerijalnoj (neimovinskoj) šteti .

2. Naknada imovinske štete

Naknada imovinske štete je osnovni pravni način zaštite svih materijalnopравnih dobara nekog lica koja su pravno formirana kao subjektivna građanska prava .

U našem pravnom sistemu , kao što je urađeno i u uporednom pravu , fizička i pravna lica su ovlaštenici subjektivnih građanskih imovinskih prava kojima su pravno izražena pripadanja njihovih sredstava i dobara . Svaki napad na njihova pravna dobra ,

⁸⁴ Oliver Antić , Obligaciono pravo , Pravni fakultet , Beograd , 2008. , str. 503

⁸⁵ Martin Vedriš , Osnove imovinskog prava , Informator , Zagreb , 1976. , str. 313

⁸⁶ Satisfakcija , naime , nije način naknade štete , nego svrha naknade

koji rezultira njihovim oštećenjem , umanjnjem ili osujećenjem povećanja izaziva pravnu zaštitu koju je država , putem svojih organa , dužna pružiti oštećenom⁸⁷ .

Materijalna (imovinska) šteta je poremećaj koji je stvorio štetni događaj u imovini oštećenika , tako da je cilj naknade otklanjanje tog poremećaja . Naknadom se , doduše , ne otklanja sama šteta , već se štetne posljedice prevladjuju sa oštećenog na odgovornog .

2.1. Metodi naknađivanja imovinske štete

Materijalna šteta je , kao što smo rekli , nepovoljan rezultat dejstva oštećujuće radnje na imovini i zakonom zaštićenim imovinskim interesima . Može da dođe do oštećenja ili uništenja neke stvari , a može i da dođe do povrede ličnosti (tjelesna povreda ili smrt) . Drugačije će se postupiti kod realizacije obaveze na naknadu štete , ako je u pitanju oštećenje ili uništenje neke stvari , nego što će se postupiti kada je u pitanju povreda ličnosti .

U slučaju oštećenja stvari obaveza naknade štete može imati dva oblika , odnosno može se realizovati na dva načina . To su : naturalna restitucija i novčana naknada⁸⁸ .

Naturalna restitucija znači da oštećenom treba po mogućnosti vratiti prijašnje stanje , tj. vratiti sve ono što mu je štetnom radnjom upropašteno ili oduzeto⁸⁹ . Dakle , uspostavljanjem ranijeg stanja restitucijom se dobro koje je oštećeno dovodi u stanje u kome je bilo prije nastanka štete ili štetnik oštećenom daje drugo dobro koje odgovara uništenom . Naturalna restitucija , u stvari , je „vremeplov“ koji vraća stvar u vrijeme prije štete .

Osnovni princip ili načelo na kojem se zasniva naknada štete jeste načelo ekvivalentnosti , u širem smislu . Naknadom se želi ispraviti poremećena imovinska ravnoteža oštećenog i to iz imovine štetnika . Stoga , oštećeni ne treba da izađe iz stanja pretrpljene štete , u imovinskom smislu , ni siromašniji ni bogatiji . U prvom

⁸⁷ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 103

⁸⁸ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 185. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 47

⁸⁹ Martin Vedriš , Osnove imovinskog prava , Informator , Zagreb , 1976. , str. 313

slučaju naknada ne bi bila potpuna , dok bi se u drugom oštećeni neosnovano obogatio. Naknadom se mora naći prava mjera , pravi ekvivalent , a to se postiže „korektivnom“ pravdom .

Restitucija može biti individualna , generična ili se ostvaruje popravkom stvari . Individualna restitucija se ispoljava kao vraćanje , najčešće , iste stvari , koja je , recimo, bila oduzeta (na primjer , ukradena) , generična u davanju umjesto uništene druge stvari iste vrste i kvaliteta , a popravljanjem se , izvođenjem određenih radova , stvar dovodi u stanje koje je postojalo prije nastanka štete . Način same popravke nije od značaja , nego je bitno da oštećeni dobija stvar u stanju koje je prethodilo šteti . Ista je pravna situacija ako je npr. štetnik stolar i sam popravi dio oštećene ograde ili plati stolaru da popravi ogradu koju je oštetio . U drugom slučaju štetnik isplaćuje majstora koji vrši popravku , ali sa stanovišta oštećenika šteta je naknađena u naturi . Za treći navedeni oblik restitucije upotrebljava se i izraz „restitucija u obliku troškova“⁹⁰ .

Naturalna restitucija kao oblik popravljnja štete vrši se samo onda ako je moguća . Prema tome , ako postoji bilo faktička bilo pravna nemogućnost povratka u prijašnje stanje , nema ni restitucije . Faktička nemogućnost postoji onda ako je na primjer uništena individualno određena stvar (species) . Pravna nemogućnost postoji u onom slučaju kad bi vraćanje u prijašnje stanje značilo povredu pozitivnih propisa . Na primjer , iz zemlje je protivpravno iznesena takva stvar za koju postoji zabrana uvoza . Smatra se , takođe , da postoji nemogućnost restitucije i u onom slučaju kad bi vraćanje u prijašnje stanje bilo povezano s nesrazmjerno velikim troškovima ili ogromnim poteškoćama za štetnika . U svim takvim slučajevima gdje je naturalna restitucija nemoguća doći će do novčane naknade štete⁹¹ .

U našem pravu , naturalna restitucija , naravno kada je moguća , tradicionalno ima prednost nad novčanom naknadom štete . Ponekad je moguća i kombinacija naturalne i novčane naknade štete . To će biti slučajevi kada naturalna naknada samo djelimično pokriva pričinjenu štetu .

Novčana naknada je isplata oštećenom određenog iznosa novca , koji po vrijednosti treba da odgovara vrijednosti oštećenja stvari , odnosno vrijednosti uništene stvari . Njome se ne uspostavlja ranije stanje koje bi bilo da šteta nije počinjena , već

⁹⁰ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , str. 105

⁹¹ P. Klarić , M. Vedriš , Građansko pravo , Narodne novine , Zagreb , 2009. , str. 628

stanje jednakih ili barem približno jednakih novčanih vrijednosti⁹². Da li će oštećeni dobijenim novcem popraviti oštećenu stvar, odnosno nabaviti drugu stvar, nije od značaja. Isplatioca naknade štete to ne treba da interesuje, niti se on u to može upuštati. Novčana naknada je uvijek moguća, jer je novac opšti ekvivalent vrijednosti. Njime se može zamijeniti svaka druga stvar, odnosno on može biti zamjena za svaku drugu stvar.

Naknada u novcu pogodna je kao predmet tražbine u obligacionom pravu. To je novčana obligacija. Ona podrazumijeva isplatu naknade u jednom cjelokupnom iznosu. Kao novčana obligacija, novčana naknada je djeljiva, tako da se može isplaćivati i u obrocima. Tako dosuđeni obroci nemaju karakter naknade štete u obliku rente, pošto renta zavisi od posebnih okolnosti i zakonskih pretpostavki⁹³.

Prema našem Zakonu novčana naknada se primjenjuje u sledećim pravnim situacijama: kad uspostavljanje ranijeg stanja nije moguće ili kad sud smatra da nije nužno da odgovorno lice izvrši restituciju; kad oštećeni zahtijeva novčanu naknadu, a okolnosti konkretnog slučaja ne opravdavaju naturalnu restituciju; kad uspostavljanje ranijeg stanja ne uklanja štetu u potpunosti; i kada je stvar bila oduzeta imaću na nedozvoljen način, pa je potom propala usljed više sile⁹⁴.

Naknada imovinske štete u obliku rente (član 188. ZOO) javlja se kao pravilo u posebnim slučajevima: smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja nekog lica. Tada se treba obračunati buduća šteta, koja se, zbog prirode oštećenja, ne treba isplaćivati unaprijed odjednom, nego u periodičnim jednakim obrocima (visina rente).

Ovakvim metodom se adekvatno obeštećuje oštećeno dobro (na primjer, izdržavanjem nekog lica koje je poginulo izdržavao ili redovno pomagao, plaćaju se troškovi nečijeg liječenja i izgubljene zarade za vrijeme liječenja, rehabilitacije i nastale trajne, potpune ili djelimične, nesposobnosti za rad, kao i trajno uvećanje potrebe ili uništenja ili smanjenja, mogućnost razvijanja, usavršavanja u struci ili nauci ili napredovanja u karijeri).

Zavisno od okolnosti slučaja renta se određuje privremeno ili doživotno. Od faktičkih okolnosti zavisi ne samo trajanje nego i visina rente koja se, na zahtjev

⁹² Jakov Radišić, Obligaciono pravo, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 241

⁹³ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, str. 107

⁹⁴ Abedin Bikić, Obligaciono pravo, Pravni fakultet, Sarajevo, 2007., str. 234

oštećenog , može povećati ili , na zahtjev štetnika (dužnika rente) , smanjiti , ukoliko se razlozi njenog plaćanja promijene (tjelesna povreda se liječenjem otkloni , sposobnost za rad se vrati i sl.) .

Pošto se isplata rente proteže u (ne)izvjesnu budućnost povjerilac (oštećeni) može zahtijevati od dužnika (štetnika) adekvatno obezbjeđenje (osiguranje za buduće isplate naknade štete) . Oštećeni može , iz ozbiljnih razloga (među koje spada i nepružanje traženog obezbjeđenja) , zahtijevati isplatu rente u jednom obračunskom iznosu putem metoda koji se zove kapitalizacija rente . U tom slučaju visina rente se preračunava na osnovu dva dodatna parametra : vrši se procjena vjerovatne dužine trajanja života uživaoca rente (povjerioca) i odbijaju se međukamate⁹⁵.

2.2. Obim (visina) naknade imovinske štete

Obim naknade štete je pravna formula kojom se teži obezbijediti potpunost reparacije štete .

Reparacija može obuhvatiti : reparaciju (ili naknadu) **stvarne štete** i (ili) naknadu **izgubljene koristi (dobiti)** i (ili) naknadu **afekcione vrijednosti**⁹⁶ .

Reparacija stvarne štete i izgubljene dobiti smatra se zakonskim obimom naknade štete ili **objektivnim** obimom jer , prosječno je vezana za realnost oštećenja .

Eventualnost reparacije afekcione vrijednosti je **subjektivna** reparacija ili naknada štete , jer je vezana za subjektivni osjećaj oštećenog o vrijednosti njegovog oštećenog dobra .

Oštećeni , dakle , ima pravo kako na naknadu obične štete (damnum emergens) , tako i na naknadu izmakle dobiti (lucrum cessans) . Sa ciljem ostvarenja načela potpunosti naknade štete sud će uzeti u obzir i okolnosti koje su nastupile poslije prouzrokovanja štete i dosuditi naknadu u iznosu koji je potreban da se oštećenikova

⁹⁵ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 108

⁹⁶ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007 , str. 109

materijalna situacija dovede u ono stanje u kome bi se nalazila da nije bilo štetne radnje ili propuštanja (potpuna naknada štete)⁹⁷.

Naknada obične štete određuje se u visini stvarnog iznosa štete. Ako se šteta naknađuje u naturi oštećenom će se ili vratiti stvar koja mu je protivpravno oduzeta, izvršiti popravljavanje oštećene stvari ili dati stvar iste vrste, kvaliteta i količine. Kada se šteta naknađuje u novcu visina naknade štete određuje se prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, izuzev slučaja kada zakon naređuje što drugo⁹⁸. Relevantna je prometna, redovna cijena (pretium ordinarium), koja se u određenom mjestu i u određeno vrijeme može postići za oštećenu, uništenu ili nestalu stvar.

Izmakla korist (dobit) se utvrđuje u visini očekivane koristi koja je izmakla i naknađuje se uspostavljanjem ranijeg stanja i naknadom u novcu. Pri utvrđivanju izmakle koristi uzima se u obzir dobitak koji se mogao osnovano očekivati prema redovnom toku stvari ili prema posebnim okolnostima, a čije ostvarenje je spriječeno štetnikovom radnjom ili propuštanjem.

Prilikom procjene visine naknade štete na ime izgubljene dobiti sudija utvrđuje postojanje da je oštećenom trebala pripasti korist koju je dokazano⁹⁹ očekivao. Pošto takva očekivana dobit nije nastala, ne postoji ni vrijednost dobiti koju bi sudija mogao uzeti za početno mjerilo prilikom dosuđivanja naknade štete. Zbog toga će sudija po slobodnoj procjeni odrediti vrijednost, visinu ili iznos koristi koja bi nastala da nije nastupio štetni događaj.

Od principa potpune naknade odstupa se kod ugovorne odgovornosti, jer kod takve odgovornosti dužnik odgovara samo za predvidivu štetu, osim u slučaju prevare ili namjernog neispunjenja obaveza, kao i neispunjenja zbog krajnje nepažnje (član 266. ZOO), jer u tim slučajevima dužnik duguje i nepredvidivu štetu.

Visinu naknade štete sud može odrediti i po afekcionoj vrijednosti (pretium affectionis), tj. vrijednosti stvari koju je ona imala za oštećenog (subjektivni kriterijum), a ne s obzirom na tržišnu vrijednost stvari, kada je stvar uništena ili oštećena krivičnim djelom učinjenim sa umišljajem.

⁹⁷ Ljubo Todorović, Zakon o obligacionim odnosima član 190., Fineks, Sarajevo, 1997., str. 48

⁹⁸ Ljubo Todorović, Zakon o obligacionim odnosima član 189. st. 2., Fineks, Sarajevo, 1997., str. 48

⁹⁹ Oštećeni bi morao dokazati da je postojala mogućnost ostvarenja izostalog dobitka, da postoji uzročna veza između štetne radnje i spriječenog dobitka

Sud može , u određenim slučajevima , da osudi odgovorno lice da isplati manju naknadu nego što iznosi šteta . To se može dogoditi ako šteta nije prouzrokovana namjerno ili krajnjom nepažnjom , a odgovorno lice je slabog imovnog stanja , tako da bi ga isplata potpune naknade dovela u oskudicu . Pri odlučivanju o smanjenju , sud mora da uzme u obzir i imovno stanje oštećenika . Sniženje naknade je moguće i ukoliko je štetnik prouzrokovao štetu radeći nešto u korist oštećenika , pri čemu će sud uzeti u obzir onaj stepen pažnje koji štetnik pokazuje i u sopstvenim poslovima¹⁰⁰ .

U slučaju podijeljene odgovornosti za prouzrokovanje štete , oštećenik koji je doprinio da šteta nastane ili bude veća nego što bi inače bila , ima pravo samo na srazmjerno smanjenu naknadu . Kada je nemoguće utvrditi koji dio štete potiče od oštećenikove radnje , sud će dosuditi naknadu vodeći računa o okolnostima slučaja¹⁰¹ .

Sud se prilikom utvrđivanja visine materijalne štete najčešće koristi specijalizovanim znanjima sudskih vještaka , ali može štetu ustanovljavati i arbitrarno , po slobodnom uvjerenju , bez učešća stručnjaka .

3. Naknada neimovinske štete

Šteta predstavlja uvijek gubitak ili promjenu na gore jednog od dva osnovna dobra čovjeka : materijalnog i nematerijalnog , pa se stoga svaka šteta pojavljuje kao materijalna (imovinska) i nematerijalna (neimovinska) .

Pravo na naknadu nematerijalne štete usko je vezano za subjektivna građanska prava ličnosti , ali to nisu isti pojmovi . Prije svega iz razloga što se prava ličnosti mogu štititi i drugim pravnim sredstvima osim tužbe za naknadu nematerijalne štete , odnosno moguća je povreda prava ličnosti i bez pojave nematerijalne štete . Međutim , ne važi obrnuto , tj. nema nematerijalne štete bez prethodne povrede prava ličnosti , tako da se bez prava ličnosti ne može govoriti o nematerijalnoj šteti . Ovo iz razloga što

¹⁰⁰ H. Hajdarević , H. Tajić , V. Simović , Zakon o obligacionim odnosima član 191. st. 1 i st. 2. , Privredna štampa , Sarajevo , 2011. , str. 763

¹⁰¹ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 192. st. 1. i st. 2. , Fineks , Sarajevo , 1997. , str. 48

je pojam nematerijalne štete određen s obzirom na prirodu dobara koja su predmet zaštite (nematerijalna, lična dobra, prava ličnosti), a ne s obzirom na oblik naknade štete. Zbog toga izraz „nematerijalna šteta“ nije odgovarajući, jer povredom nematerijalnih dobara može nastati i materijalna šteta.

Povredom nekog ličnog dobra ne mora nastati gubitak u imovini jednog lica, ali se mogu u njegovoj unutrašnjoj ličnosti izazvati traume, fizički i psihički bolovi. Tako, povredom tijela nastupaju fizički bolovi usljed samog ranjavanja, psihičke patnje ako se povreda ne može zaliječiti (na primjer, kod gubitka jednog ekstremiteta lice više ne može da se bavi sportom ili nekom drugom djelatnošću kao do tada) ili ako je dovela do umanjjenja estetskog izgleda (na primjer, vidi se ožiljak). Pored toga, psihički bolovi mogu nastati i povredom dostojanstva, odnosno ugleda (na primjer, klevetom, nanošenjem sramote i sl.) ili prouzrokovanjem smrti nekog bliskog srodnika (brata, sestre, roditelja) itd. Svi ti slučajevi u svojoj sveukupnosti označavaju se terminom moralne, odnosno neimovinske štete¹⁰².

Pomenuti slučajevi kada se jednom licu nanosi izvjesno zlo – poremećaj psihofizičke konstitucije, izazivali su u doktrini velike diskusije o pitanju da li treba dosuditi povrijeđenom licu neku novčanu naknadu ili ne, pošto se ne manifestuje imovinska šteta. Pravnoteorijska shvatanja i pozitivnopravna rješenja novijih prava, gdje spada i naše pravo, zastupaju mišljenje da pravnom subjektu treba i ovdje priznati pravo na obeštećenje.

Naime, kada je riječ o nematerijalnoj, moralnoj šteti, nije moguća prava naknada takve štete, kao što je to moguće prilikom materijalne štete. Visina materijalne štete može se egzaktno utvrditi, a nematerijalne, naravno, ne. Otuda se ne može govoriti o naknadi nematerijalne štete (osim u širem smislu), već samo o satisfakciji¹⁰³, dakle, o posrednim načinima otklanjanja ili umanjivanja štetnih posljedica¹⁰⁴.

Prema sadržaju koji satisfakcija može imati, mogli bismo, radi lakšeg snalaženja, razlikovati moralnu ili neimovinsku satisfakciju od novčane ili imovinske satisfakcije.

¹⁰² S. J. Vukičević, M. Kostić, S. Vukičević, Osnovi prava sa elementima privrednog prava, Singidunum, Beograd, 2013., str. 110

¹⁰³ Satisfakcija je specifičan oblik „naknade“ neimovinske štete ili, bolje rečeno, takav oblik otklanjanja njenih posljedica kojim se oštećenom priznaje subjektivno zadovoljenje. To subjektivno zadovoljenje je individualno i ne može se unaprijed predvidjeti ni oblik ni visina „naknade“

¹⁰⁴ Oliver Antić, Obligaciono pravo, Pravni fakultet, Beograd, 2008., str. 511

3.1. Neimovinska satisfakcija

Neimovinska satisfakcija pruža osjećaj da je to približno adekvatan način restitucije neimovinske štete. Ona se sastoji iz dva vida: od objavljivanja presude ili ispravke i povlačenja štetne radnje od strane štetnika i to na njegov trošak. Moguće je učiniti i nešto drugo u tom pravcu i cilju. Ova neimovinska satisfakcija ima smisla u slučajevima povrede časti i širenja neistinitih saopštenja o drugome. Ove vrijednosti ličnosti zaštićene su i imovinskom sankcijom ukoliko kao posljedica nanesene imovinske štete nastupe i posljedice na imovinu povrijeđenog lica ili interes oštećenog (član 198. ZOO). O efikasnosti i realnim efektima ove sankcije može se diskutovati¹⁰⁵.

3.2. Imovinska satisfakcija

U istoriji našeg prava jedina vrsta neimovinske štete za koju se dosuđivala imovinska satisfakcija u novčanom obliku, bila je **bolnina**. Smatralo se da se ova satisfakcija odmjerava od strane suda arbitrarno. Međutim, danas se i za njeno odmjeravanje koriste mišljenja i nalazi vještaka. I kod nas je ona pogrešno zakonski označena kao novčana naknada (član 200. ZOO). Sigurno je da se pretrpljeni bolovi ne mogu odrediti niti izraziti u novcu. Stoga bolnina i ne može biti naknada, nego samo neka vrsta zadovoljenja.

U najvećem broju nematerijalnih šteta, dakle, u slučaju pretrpljenih fizičkih bolova, straha ili duševnih bolova, kao što je, na primjer, duševni bol majke za ubijenim djetetom, za izgubljenim okom ili nekim drugim važnim organom, uspostavljanje ranijeg stanja ne može se ostvariti nikakvim mjerama koje bi se naložile štetniku. U takvim slučajevima dolazi u obzir samo novčana satisfakcija.

Novčana naknada nematerijalne štete nema za svrhu novčanu reparaciju onoga što je oštećeni izgubio (pretrpljeni fizički i psihički bol ili strah), već da oštećeni za dosuđeni novčani iznos pribavi sebi neku satisfakciju (zadovoljstvo) umjesto zla koje mu je naneseno. Osjećaj bola ili straha koji je oštećeni pretrpio ne može se nadoknaditi, jer se radi o jednoj nematerijalnoj (moralnoj) vrijednosti, ali mu se može

¹⁰⁵ Branko Morait, Obligaciono pravo knjiga II, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007., str. 144

dati određena novčana satisfakcija koja će omogućiti da sebi pribavi jedan drugi , pozitivni osjećaj , osjećaj sreće i zadovoljstva , koji će bar donekle ublažiti prvobitni negativni osjećaj . Novac treba da bude samo materijalni izraz priznanja ličnosti povrijeđenog , da ublaži osjećaj izazvan povredom prava , odnosno predstavlja „flaster utjehe“ . Oštećeni će za dosuđeni novac moći sebi da pribavi ono (moralno ili materijalno) zadovoljstvo koje mu , po njegovom mišljenju , na najbolji način omogućava da uspostavi narušenu psihičku ravnotežu . Ovakvo rješenje neće uvijek biti pravično , ali u nedostatku drugog , kojim se može na bolji način ukloniti ili ublažiti pretrpljeni bol i strah , svakako je prihvatljivo , jer iz toga , što se ne može napraviti bolje , nikako ne slijedi , da ne treba napraviti ništa .

Novčana naknada nematerijalne štete priznaje se samo u određenim slučajevima , koji su izričito predviđeni Zakonom . U tom smislu , novčana satisfakcija za pretrpljene nematerijalne štete , nezavisno od materijalne , može se dosuditi za sledeće povrede :

- 1) pretrpljene fizičke i psihičke bolove i strah oštećenog ;
- 2) zbog smrti ili teškog invaliditeta bliskog lica i
- 3) zbog izvršenja kažnjivog djela protiv dostojanstva ličnosti ili morala¹⁰⁶ .

Za pretrpljene duševne bolove priznaje se novčana satisfakcija zbog : smanjenja životne aktivnosti ; naruženosti ; povrede ugleda ; povrede časti ; povrede slobode ili prava ličnosti ; smrti bliskog lica (član 200. st. 1. ZOO) .

I u slučaju fizičkih i duševnih bolova kao i straha sud će utvrđivati da li okolnosti slučaja , a naročito jačina (intenzitet) bolova i straha i njihovo trajanje opravdavaju dosuđivanje novčane satisfakcije (član 200. st. 2. ZOO) . Dakle , novčana naknada nematerijalne štete za fizičke i duševne bolove , ili za pretrpljeni strah uslovljena je intenzitetom i trajanjem bolova , odnosno straha kod oštećenog lica . Ljutnja i neraspoloženje ne opravdavaju dosuđivanje novčane satisfakcije .

U slučaju smrti članovima uže porodice poginulog (bračnom i vanbračnom drugu , djeci i roditeljima , braći i sestrama – pod uslovom da je između njih i poginulog

¹⁰⁶ Branko Morait , Obligaciono pravo knjiga II , Pravni fakultet , Banja Luka , 2007. , str. 145

postojala trajnija zajednica života) sud može dosuditi pravičnu novčanu satisfakciju za njihove duševne bolove¹⁰⁷.

U slučaju naročito teškog invaliditeta sud može dosuditi pravičnu novčanu satisfakciju za duševne bolove : bračnom ili vanbračnom drugu , djeci i roditeljima (član 201. st. 3. ZOO) .

Novčana satisfakcija zbog pretrpljenih duševnih bolova priznaje se i u sledećim posebnim slučajevima : ako je povrijeđeni prevarom , prinudom ili zloupotrebom odnosa potčinjenosti ili zavisnosti naveden na kažnjivu obljudu ili kažnjivu bludnu radnju kao i ako je pretrpio povredu izvršenjem nad njim kakvog drugog krivičnog djela protiv dostojanstva ličnosti i morala (član 202. ZOO) .

Novčana satisfakcija ne mora se dosuditi u jednom jedinstvenom , globalnom iznosu , već se dozvoljava njena naknada ako se ocjeni da će izvršenje povrede djelovati prema povrijeđenom u budućnosti , s obzirom na povredu redovnog toka stvari (član 203. ZOO) .

Prilikom odlučivanja o zahtjevu za naknadu nematerijalne štete , kao i o visini njene naknade , zakonodavac nalaže sudu da vodi računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kome služi ta naknada , ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom (član 200. st. 2. ZOO) . Naknada nematerijalne štete u novcu ima za cilj satisfakciju za povrijeđenog , a ne da on postigne neke lukrativne ciljeve koji su nespojivi sa društvenom svrhom ove naknade (ne mogu se komercijalizovati moralne vrijednosti) . Dakle , vođen zakonskim uputstvima sudija mora da vodi računa o kojem se povrijeđenom ličnom dobru radi i da se dosuđivanjem novčanog iznosa treba da postigne satisfakcija koja ima za cilj ublažavanje nastalih duševnih patnji oštećenoga , a ne potpuno otklanjanje štetnih posljedica i bolnih afekcija što je nemoguće , niti bogaćenje oštećenog što je nemoralno. Da bi se suma satisfakcije odredila uzimaće se u obzir i druge relevantne okolnosti slučaja kao što su : način nanošenja povrede , životno doba i porodične prilike povrijeđenog , životna sredina i imovinsko – socijalne prilike oštećenog , ponašanje oštećenog povodom štetnog događaja i u odnosu prema štetniku , kao i njegovo ponašanje prema pravnom postupku ostvarivanja i zaštite povrijeđenih prava i sl.

¹⁰⁷ Ljubo Todorović , Zakon o obligacionim odnosima član 201. st. 1. , st. 2. i st. 4. , Fineks , Sarajevo , 1997., str. 50

Zakon o obligacionim odnosima stao je na stanovište o neprenosivosti potraživanja naknade nematerijalne štete putem nasljeđivanja ili ustupanja (cesije). To je moguće samo ako je potraživanje priznato pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom (član 204. st. 1. i st. 2. ZOO).

Da li će oštećeni tražiti naknadu štete i koju vrstu zadovoljenja isključivo je njegov subjektivni stav, a u kom obliku i obimu će se eventualno realizovati odlučuje sud primjenom materijalnog prava na utvrđeno činjenično stanje. Naime, svako pravo i pravda su dostižni samo je potrebno znanje, strpljenje i objektivnost prilikom razmatranja.

Zaključak

Pravilima obligacionog prava regulišu se ljudski odnosi u određenom domenu . Oni su različiti u raznim epohama i u suštini zavise od stepena moralne civilizacije jedne sredine , njenog kulturnog nivoa , ekonomske i političke strukture , tehničkih dostignuća i sl. Kako su ti odnosi u stalnoj evoluciji i obligaciono pravo koje ih prati ne može biti statično , jednom zauvijek dato .

Gubitak , kao i dobitak , sastavni su dijelovi života svakog čovjeka , ali dok dobitak predstavlja radost i čini čovjeka sretnim , gubitak , s druge strane , kod čovjeka stvara neprijatan osjećaj , neraspoloženje i nezadovoljstvo .

Kako je pojam štete višeslojan , pa samim tim i višeznačajan nastojali smo da ukažemo na moguća različita shvatanja ovog pojma u svakodnevnom životu kao i na elemente integrisane u pravni pojam štete .

Činjenica , da šteta može nastati ili usljed nepoštovanja ugovornih obaveza ili na osnovu delikta , nameće zaključak da ugovorno odgovara onaj koji ne čini ono što mora da čini , a deliktno odgovara onaj koji preduzima nešto što ne smije da čini .

Odgovornost za štetu u svakom konkretnom slučaju proističe iz određenog obligacionopravnog odnosa , a za postojanje odštetne odgovornosti iz osnova određenog štetnog događaja neophodno je ispunjenje odgovarajućih pretpostavki za odgovornost štetnika , koje se u svakom štetnom događaju moraju „prepoznati“ u određenim zakonskim odredbama . Ako se zna da uslovi odgovornosti nisu uvijek isti , već zavise od vrste odgovornosti , za njihovo pravilno „prepoznavanje“ potrebno je permanentno usavršavanje znanja i posjedovanje sposobnosti stručnog procjenjivanja predmetnog štetnog događaja , kako bi se izveo pravilan pravni zaključak .

Osnov odgovornosti daje odgovor na pitanje zašto je , uz postojanje kumulativno ispunjenih potrebnih pretpostavki , dužnik odgovoran za štetu povjeriocu i istovremeno ukazuje koja vrsta odgovornosti je u pitanju .

Subjektivna i objektivna odgovornost dva su osnovna i ujedno dva posebna vida odgovornosti za prouzrokovanu štetu . Ostali posebni vidovi građanskopravne odgovornosti , kojima je takođe posvećena dužna pažnja , u krajnjoj liniji su ili subjektivna ili objektivna odgovornost .

Odavno je znano da je ono što čovjek jeste i ono što neko ima predmet zaštite obligacionog prava kroz institut naknade prouzrokovane štete . Obligaciono pravo, na sebi svojstven način , uklanja štetne posljedice od oštećenog na dva načina : u naturi (uspostavljanjem ranijeg stanja) i u novcu . Rješenja neće uvijek biti pravična , ali u nedostatku drugih kojim se mogu na bolji način ukloniti ili ublažiti štetne posljedice od oštećenog , svakako su prihvatljiva . Zato što se ne može napraviti bolje , nikako ne znači da ne treba napraviti ništa , misao je koja vijekovima opstaje i primjenjiva je i u ovoj oblasti .

I na kraju , treba istaći da je elaboracija materije koju tretira ovaj diplomski rad , istini za volju , samo jedan od rijetkih pokušaja da zainteresujemo buduće pravne istraživače da se pozabave ovom problematikom i eventualno ponude sveobuhvatnije odgovore na mnogobrojna pitanja .

Literatura

1. Antić , Oliver : Obligaciono pravo , Beograd , 2008 .
2. Babić , Ilija : Privredno pravo , Beograd . 2008 .
3. Bikić , Abedin : Naknada štete , Sarajevo , 2010 .
4. Bikić , Abedin : Obligaciono pravo , Sarajevo , 2007.
5. Hajdarević , H., Tajić , H., Simović, V. : Zakon o obligacionim odnosima , Sarajevo , 2011.
6. Kasagić , Rajko : Osnovi prava i poslovno pravo , Banja Luka – Brčko , 2003.
7. Morait , Branko : Obligaciono pravo knjiga I i knjiga II , Banja Luka , 2007 .
8. Perović , Slobodan : Obligaciono pravo , Beograd , 1980.
9. Pravna enciklopedija knjiga I i II , Beograd , 1985.
10. Radišić , Jakov : Obligaciono pravo , Beograd , 1982.
11. Sinanović , Faruk : Radno pravo , Tuzla , 2016.
12. Stanojević , Obrad : Rimsko pravo , Istočno Sarajevo , 2003.
13. Todorović , Ljubo : Zakon o obligacionim odnosima , Sarajevo 1997.
14. Tomić , Zvonimir : Krivično pravo I , Sarajevo , 2008.
15. Vedriš , Martin : Osnove imovinskog prava , Zagreb 1976.
16. Vedriš , M. , Klarić , P. : Građansko pravo , Zagreb , 2009.
17. Vukičević , J. S. , Kostić , M. , Vukičević , S. : Osnovi prava sa elementima privrednog prava , Beograd , 2013.